

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**KORUMACILIK ve DIŞ TİCARET: MAKRO EKONOMİK
DEĞİŞKENLER PERSPEKTİFİNDEN, GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELER İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ YAKLAŞIMI**

Yüksek Lisans Tezi

Anıl DAĞDEMİR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÖZAYDIN

SAMSUN

2022

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**KORUMACILIK ve DIŞ TİCARET: MAKRO EKONOMİK
DEĞİŞKENLER PERSPEKTİFİNDEN, GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELER İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ YAKLAŞIMI**

Yüksek Lisans Tezi

Anıl DAĞDEMİR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÖZAYDIN

SAMSUN
2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır

İmza
... / ... / 2022
Anıl DAĞDEMİR

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : Korumacılık ve Dış Ticaret: Makro Ekonomik Değişkenler Perspektifinden, Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel Veri Analizi Yaklaşımı

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 11/02/2022 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 6

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

İmza
... / ... / 2022
Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÖZAYDIN

ÖZET

KORUMACILIK ve DIŞ TİCARET: MAKRO EKONOMİK DEĞİŞKENLER PERSPEKTİFİNDEN, GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ YAKLAŞIMI

Anıl DAĞDEMİR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Ana bilim Dalı

Yüksek Lisans, Şubat/2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÖZAYDIN

Tarihte birçok Merkantilist ülke dış ticarete korumacı politikalar uygulayarak dış ticaretten kazanç sağlama amacı hedeflemişler ancak liberalleşme ile birlikte özellikle İkinci Dünya Savaşı ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'ndan sonra, gümrük tarifeleri günümüze kadar düşme eğilimi göstermiştir. Literatürde serbest ticareti savunan görüşlerin yanı sıra korumacı politikaları savunan görüşler de mevcuttur. Tartışmalara katkı niteliği amaçlanarak, kişi başı dış ticaret, genel tarife, kişi başı reel gelir, istihdam ve reel efektif döviz kuru değişkenleri kullanılmış, gelişmekte olan ülkeler arasından 17 ülke seçilerek, 1996-2019 dönemine ilişkin yıllık veriler kullanılarak gümrük tarifelerinin dış ticaret üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda, kişi başı dış ticaret ile reel efektif döviz kuru arasında, kişi başı dış ticaret ile kişi başı reel gelir arasında, genel tarife ile kişi başı reel gelir arasında, reel efektif döviz kuru ile istihdam arasında, reel efektif döviz kuru ile kişi başı reel gelir arasında ve istihdam ile kişi başı reel gelir arasında kısa dönemli karşılıklı nedensellik ilişkileri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yine kısa dönemde, genel tarife ile kişi başı dış ticaret arasında genel tarifeden kişi başı dış ticarete doğru, genel tarife ile reel efektif döviz kuru arasında reel efektif döviz kurundan genel tarifeye doğru, genel tarife ile istihdam arasında tarifeden istihdama doğru, kişi başı dış ticaret ile istihdam arasında kişi başı dış ticaretten istihdama doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri olduğu tespit edilmiştir.

Son olarak değişkenler arasında uzun dönemli ilişkileri gösteren katsayı tahminlerinin araştırıldığı AMG tahmini sonuçlarına göre, tarifelerin %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaret ters yönde %0,16 oranında, reel efektif döviz kurunun %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaret ters yönde %0,66 oranında, istihdamın %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaret ters yönde %0,70 oranında, kişi başı reel gelirin %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaret aynı yönde %1,78 oranında, değişeceği bulgularına rastlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: AMG Tahminleme, Panel Veri, Panel Eş Bütünleşme, Gümrük Tarifeleri, Korumacılık

ABSTRACT

PROTECTION AND FOREIGN TRADE: A PANEL DATA ANALYSIS APPROACH FOR DEVELOPING COUNTRIES FROM THE PERSPECTIVE OF MACROECONOMIC VARIABLES

Anıl DAĞDEMİR

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies Department of Economics Programme

Master, February/2022

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Özgür ÖZAYDIN

In an historical perspective, many Mercantilist countries aimed to gain profit from foreign trade by implementing protectionist policies in foreign trade, but with liberalisation, especially after the Second World War and the General Agreement on Tariffs and Trade, customs tariffs have tended to decrease until today. In the literature, besides the defending opinion about free trade, there are also defending opinion about protectionism. In order to contribute to the discussions, foreign trade per capita, tariffs, real income per capita, employment and real effective exchange rate variables were used. The effect of customs tariffs on foreign trade was examined using annual data for the period 1996-2019, by choosing 17 countries from among the developing countries.

As a result of research, bidirectional causality was found between the variables, foreign trade per capita and real effective exchange rate, foreign trade per capita and real income per capita, tariffs and real income per capita, real effective exchange rate and employment, real effective exchange rate and real income per capita, employment and real income per capita in the short run. Also, there exist unidirectional causalities running from tariffs to foreign trade per capita, real effective exchange rate to tariffs, from tariffs to employment and from foreign trade per capita to employment.

Finally, according to the results of the AMG estimation, in which the coefficient estimates showing the long-term relationships between the variables are investigated, 1% changes in tariffs causes to 0.16% change in the opposite direction on foreign trade per capita, 1% changes in real effective exchange rate causes to 0.66% change in the opposite direction on foreign trade per capita, %1 changes in employment causes to 0.70% change in the opposite direction on foreign trade per capita, %1 changes in real income per capita causes to 1.78% change in the same direction on foreign trade per capita.

Keywords: AMG Estimation, Panel Data, Panel Cointegration, Custom Tariffs, Protectionism

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Tez sürecinde bilgi ve tecrübeleriyle beni aydınlatan, yardım isteğimi günün hangi saati olursa olsun geri çevirmeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÖZAYDIN'a gönülden teşekkür ederim.

Desteklerini, iyi dileklerini her zaman hissettiğim Bestehan ERGÜL ve sevgili arkadaşım Orkun GÜNEŞ'e teşekkür ederim.

Hayat boyu beni her konuda maddi manevi destekleyen annem Aysel DAĞDEMİR'e, babam Ertuğrul DAĞDEMİR'e ve abim Mert DAĞDEMİR'e ayrıca teşekkür ederim.

Anıl DAĞDEMİR

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	3
2. ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ VE SERBESTLEŞME	4
2.1. Merkantilizm Dönemi ve Dış Ticaret	4
2.1.1 Merkantilist Uygulamalar	6
2.1.1.1 Alman Tipi Merkantilizm (Kameralizm)	6
2.1.1.2 İngiliz Tipi Merkantilizm	7
2.1.1.3 Fransız Tipi Merkantilizm (Colbertizm)	9
2.1.1.4 İspanyol Tipi Merkantilizm	10
2.2. Fیزیokratik Düşünce ve Dış Ticaret	11
2.3. Klasik ve Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri	14
2.3.1 Klasik Dış Ticaret Teorisi	14
2.3.2 Adam Smith: Mutlak Üstünlükler Teorisi	15
2.3.3 David Ricardo: Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi	17
2.3.4 Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri	18
2.3.4.1 Heckscher-Ohlin Teorisi	19
2.3.4.2 Faktör Donatımı Teorisi	20
2.3.4.3 Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi	20
2.3.4.4 Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teoremi	21
2.3.4.5 Rybczynski Teoremi	22
2.3.4.6 Yeni Dış Ticaret Teorileri	22
3. KORUMACI DIŞ TİCARET, POLİTİKA ARAÇLARI ve EKONOMİK ETKİLERİ	26
3.1. Dış Ticarete Korumacılığı Savunan Görüşler	26
3.2. Tarihte Korumacılık Yanlısı ve Korumacılık Karşıtı Politikalar	29
3.3. Dış Ticaret Politikası Araçları	37
3.3.1 Daraltıcı Dış Ticaret Politikası Araçları	38
3.3.1.1 İhracat Vergisi	38
3.3.1.2 İthalat Vergisi	38
3.3.1.3 İhracat Kotaları	39
3.3.1.4 İthalat Kotaları	39
3.3.1.5 Gönüllü İhracat Kısıtlamaları	40
3.3.1.6 Gönüllü İthalat Kısıtlamaları	40
3.3.1.7 Diğer Araçlar	40
3.3.2 Genişletici Dış Ticaret Politikası Araçları	40
3.3.2.1 İhracat Sübvansiyonları	41
3.3.2.2 İthalat Sübvansiyonları	41
3.3.2.3 Gönüllü İhracat Genişlemesi	41
3.3.2.4 Gönüllü İthalat Genişlemesi	42
4. YAZIN TARAMASI	43
5. AMPİRİK UYGULAMA	48
5.1. Model	48

5.2. Veri Seti	48
5.3. Yöntem ve Uygulama Sonuçları	50
5.3.1 Panel Homojenlik Testi	51
5.3.2 Panel Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	52
5.3.3 Panel Birim Kök Testleri	53
5.3.4 Panel Eş Bütünleşme İlişkisinin Sınanması	54
5.3.5 Panel Eş Bütünleşme Parametrelerinin Tahmini	55
5.3.6 Panel Nedensizlik Testi	56
6. SONUÇ	58
KAYNAKÇA	61

SİMGELER VE KISALTMALAR

- AMG** : Genişletilmiş Ortalama Grup
- GATT** : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
- IMF** : Uluslararası Para Fonu
- MFN** : En Çok Kayrılan Ülke
- NAFTA** : Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
- RTAA** : Karşılıklı Ticaret Anlaşmaları
- USMCA** : Amerika-Meksika-Kanada Anlaşması
- WTO** : Dünya Ticaret Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Birleşik Krallık Ortalama Tarife Oranı: İthalat Tarifesi Gelirlerinin Toplam İthalata Oranı 1796 – 1911 (Imlah, 1958).....	31
Şekil 3.2. Fransa Ortalama Tarife Oranları 1845-1913 (Lévy-Leboyer ve Bourguignon, 2008: 343-347)	33
Şekil 3.3. ABD Ortalama Tarife Oranları 1821-2016 (U.S. Bureau of Census, 1975: 888; U.S. International Trade Commission, 2020: 1-5)	34
Şekil 3.4. ABD Tarife Gelirlerinin Toplam Kamu Gelirleri İçindeki Payı (U.S. Bureau of Census, 1975: 1106 (1820-1939); U.S. Office of Management and Budget, 2021 (1939-2019): 32-48)	35
Şekil 3.5. Dünya Mal İhracatının Dünya Hasılasına Oranı 1827-2014 (Fouquin ve Hugot, 2016).....	37

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Bir işçinin bir günde ürettiği A ve B malı.	16
Tablo 2.2. Bir işgünü içerisinde üretilen mallar ve miktarları	17
Tablo 5.1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler, Kısaltmalar, Tanımlar ve Kaynakları.....	49
Tablo 5.2. Çalışmada Analiz Edile Ülkeler	50
Tablo 5.3. Tanımlayıcı İstatistikler	50
Tablo 5.4. Tar_all Değişkeni İçin Eksik Veriler	51
Tablo 5.5. Hsiao Panel Homojenlik Testi	51
Tablo 5.6. Pesaran ve Yamagata (2008) Eğitim Homojenliği Testi Sonuçları	52
Tablo 5.7. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD Test)	52
Tablo 5.8. Bai ve NG ile Pesaran CIPS Panel Birim Kök Testleri Sonuçları	53
Tablo 5.9. Westerlund (2008) Panel Eş bütünleşme Testi Sonuçları.....	54
Tablo 5.10. Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) Tahmini Sonuç Tablosu.....	55
Tablo 5.11. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Panel Nedensellik Testi Sonuçları	56

1. GİRİŞ

Gümrük tarifeleri, özellikle merkantilizm döneminden itibaren gerek siyasi gerek ekonomik nedenlerle oldukça sık kullanılan bir politika aracı olmuştur. Bu dönemde sömürgeci faaliyette bulunan ülkeler kendilerine özgü bir merkantilist düşünce ve uygulama geliştirmişlerdir. Burada ana amaç hazinenin gelirini ve istihdamı arttırarak daha müreffeh bir ülke olma motivasyonudur. Ancak Adam Smith ve David Ricardo'nun korumacı politikalara yönelttikleri eleştiriler, müreffeh bir ülke olmak için ticarete kapalı bir sisteme devam etmek yerine, ülke kaynaklarını en optimal seviyede kullanarak dış rekabete açılma düşüncesinin gelişmesine sebep olmuştur. Adam Smith'in ve David Ricardo'nun açtığı bu yolda birçok iktisadi düşünce ve serbest ticaret teorileri geliştirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi, ticari serbestleşmenin gelişmesi ve büyümesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemden sonra Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuş, bununla birlikte Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmıştır. Ticari serbestleşmenin getirdiği dış rekabet ile dünya ticaretinin hacmi giderek artmaya başlamıştır. Ancak giderek hızla artan bu ticaret hacmi ve rekabet, liberal dış ticaret politikalarına ilişkin olumsuz eleştirilere ve olumsuz görüşlerin ortaya atılmasına sebep olmuştur. Bu eleştiriler, korumacılığın aslında ulusal güvenliği sağlamada, işsizliği azaltmada ve ödemeler bilançosunu iyileştirmede önemli bir rolünün olduğu tezini tekrar gündeme getirmiştir.

Konuya ilişkin yazın incelendiğinde korumacılık ve ticari serbestleşmenin makroekonomik etkileri konusunda görüş birliğinin olmadığı görülmektedir. Bu çalışma, süregelen tartışmalara bir katkı niteliği taşımaktadır. Çalışmada "Gümrük tarifeleri uygulamasının politik sebepleri dışında iktisaden bir sebebi var mıdır? Gümrük tarifeleri uygulamasının makroekonomik etkileri neler olabilir? Eğer varsa bu etki anlamlı mıdır? Eğer etkili ise bu etkinin derecesi nedir?" gibi sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır. Çalışmada, gümrük tarifelerinin dış ticaret üzerindeki etkisinin gelişmekte olan ülkelerde daha belirleyici olabileceği varsayımı ile gelişmekte olan ülkelerde gümrük tarifelerinin dış ticaret üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu bağlamda, uzun dönemde gümrük tarifeleri ve dış ticaret ilişkisi ile kısa dönemdeki nedensellik ilişkileri çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde “Uluslararası Ticaret Teorileri ve Serbestleşme” konusu işlenmiş ve merkantilist dönemden başlanılarak çeşitli merkantilist fraksiyonlar, fizyokratik düşünce ve dış ticaret, klasik ve neo-klasik dış ticaret teorileri açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın devam eden ikinci bölümünde “Korumacı Dış Ticaret, Politika Araçları ve Ekonomik Etkileri” başlığı altında, korumacılığın tarihsel gelişimi ele alınmış, aynı zamanda dış ticaret politikaları araçları konusu işlenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde gümrük tarifelerinin ve ticari serbestleşme ile ilgili yazın taraması sonuçları sunulmuştur. Son bölümde ise bağımlı değişkeni kişi başı dış ticaret olan bir model oluşturularak, tarifelerin, reel efektif döviz kurunun, kişi başı reel gelirin ve istihdamın etkisi araştırılmıştır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Korumacı politikaların ticaret hadlerinde yaratacağı bozulmaya karşın bazı ekonomiler kendi iç piyasalarında korumacılık uygulamalarını sürdürmektedirler. Serbest ticaretin getirdiği refah artışı veya korumacı politikaların sonucu olarak iç piyasaya dönük üretimin getirdiği faydalar arasında seçim yapmak gerekmektedir. Bazı çalışmalar korumacı politikaları, bazı çalışmalar ise ticari serbestleşmeyi savunmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın temel problemi, korumacı politikaların dış ticaret hacmi üzerindeki etkilerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesidir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, gelişmekte olan ülkelerde, gümrük tarifeleri yoluyla dış ticaret hacimlerinde olası değişimleri teşvik eden bir dinamiğin olup olmadığının belirlenmesidir.

Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret olan bağımlılıkları göz önüne alındığında, uygulanacak gümrük tarifeleri, ülkelerin dış ticaretleri üzerinde önemli derecede olumlu/olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Bu sebeple, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretlerinde, gümrük tarifelerinin olası etkilerinin bilinmesi önem arz etmektedir.

Çalışma kapsamında kişi başı dış ticaret, genel tarife, kişi başı reel gelir, istihdam ve reel efektif döviz kuru değişkenleri kullanılmış, gelişmekte olan ülkeler arasından 17 ülke seçilerek, 1996-2019 dönemine ilişkin yıllık veriler kullanılarak gümrük tarifelerinin dış ticaret üzerindeki etkisinin analizi, yorumu ve çeşitli politika önerilerinin sunulması ana amaç olarak belirlenmiştir.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Korumacı politikalardan biri olan gümrük tarifeleri hem ölçülebilir olması hem de veri ulaşılabilirliği açısından korumacılığın bir ölçütü olarak seçilmiştir. Gümrük tarifeleri ile dış ticaret hacmi arasındaki ilişkiler, reel döviz kuru, reel gelir ve istihdam değişkenleri de göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Bu bağlamda uzun dönem katsayılar AMG (Genişletilmiş Ortalama Grup) yöntemi ile tahmin edilmiştir. AMG yöntemine geçmeden önce Hsiao (1986) panel homojenlik, Pesaran ve Yamagata (2008) eğim homojenliği, yatay kesit bağımlılığı, Bai & NG (2004) ve Pesaran CIPS (2007) panel birim kök, Westerlund (2008) panel eş bütünleşme ve Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensizlik (non-causality) sınamaları gerçekteştirilmiştir.

2. ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ VE SERBESTLEŞME

Bu bölümde Merkantilizm dönemi ve dış ticaret, fizyokratik düşünce sistemi ve dış ticaret konuları ile klasik ve neo-klasik dış ticaret teorileri işlenmiştir.

2.1. Merkantilizm Dönemi ve Dış Ticaret

Merkantilizm Avrupa’da 16. yüzyılda başlamış ve etkin bir şekilde kralın veya hükümetin ekonomiye müdahaleciliğine dayanan bir dönemi tanımlamaktadır. Thomas Mun (1571-1641) müdahaleci yaklaşımın fikir babasıdır. Bu dönemi “Merkantilizm” olarak tanımlayan ise Adam Smith’tir (Spiegel, 1971: 98).

Thomas Mun 1615 yılında Doğu Hindistan Şirketi (*East India Company*)’nin yöneticisi olmuş başarılı bir tüccardır. Mun, 1621 yılında şirketi mal ithalatı karşılığı külçe altın ihraç ettiği için İngiltere’nin refahına zarar verme suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu suçlamaya karşı “İngiltere’den Doğu Hindistan’a Olan Ticaret Üzerine (*A Discourse of Trade, from England to East Indies*)” adlı bir broşür yayınlamıştır. Eserinde Mun Merkantilist tarzda ticaretin faydalarından bahsetmektedir (Gianni Vaggi ve Groenewegen, 2016: 15).

Thomas Mun milli gelirdeki ana artışın ticaret fazlasından geldiğini, parasal hareketlilik ve döviz kurunun da ticaret dengesini etkilediğini ifade etmektedir. Mun’a göre ticaret fazlalığı bir ülkenin refahını temsil etmektedir. Üretilen hammaddelerin işlenip daha yüksek fiyatla diğer ülkelere satılmasının ihracat yapan ülkenin refahına katkısını tecrübe eden Mun, yerli hammaddenin işlenmesiyle üretilen malların ihracatından yana olmuştur. Dönemin aksine hammaddelerin ihracatının sınırlandırılmasını savunmaktadır.

Merkantilistlerin çalışmaları, kendi şirketlerinin çıkarları için uygun politikalar içeren kısa broşürler olarak yayımlanmıştır. Bu çalışmalar büyük teorik incelemelerden ziyade ticaretin pratik kurallarını ve normlarını içermektedir. Bu sebeple, merkantilist bir düşünce okulundan bahsetmenin zor olduğu görüşü öne çıkmaktadır. Merkantilistler orta çağın normatif yaklaşımından sıyrılarak; şekilleri, rakamları ve hesaplamaları iktisat söylemine dâhil etmişlerdir. Merkantilizm, aslında dönemin ekonomik sorunlarına değinmenin ve çözüm üretmenin bir yolu olarak görülmüştür.

1776’da Adam Smith’in “Ulusların Zenginliği (*Wealth of Nations*)” adlı eserinde Merkantilizm yoğun eleştiriye maruz kalmıştır ve popüleritesini kaybetmiştir

(Gianni Vaggi ve Groenewegen, 2016: 16). Merkantil anlayışa göre milletlerin refahı kullanılan paranın -o dönemde altın ve gümüş- miktarına bağlıdır ve küresel hacmi sabittir. Bu amaçla hükümet, toplumun refahı için ithalatı minimum, ihracatı ise maksimum düzeyde tutmalıdır. Ülke içerisinde altın ve gümüşün miktarı ne kadar yüksekse refah da o kadar yüksek kabul edilmektedir. İthalatı düşük tutmak için devletin ekonomiye müdahalesi söz konusudur. Aynı zamanda bu müdahaleci anlayış kralların otoritesini arttırmasına sebebiyet vermiştir.

Murray Newton Rothbard'a göre Merkantilizm: Kapsamlı bir devlet inşası, devlet ayrıcalığı ve tekelci devlet kapitalizmi olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte büyük hükümet, ağır kraliyet harcamaları, yüksek vergiler, enflasyon, açık finansman, savaş Rothbard'ın Merkantilizm'e bakış açısını özetleyen kavramlardır (Rothbard, 1995: 213). Takashi Negishi'ye göre ise Merkantilizm, ortaçağ sanayisinin ve ticaret örgütlenmesinin yıkılışından sonra Avrupa devletlerinde güçlü ve merkezi ulus devletler yaratmayı amaçlayan bir politika sistemidir (Negishi, 2001: 3). Temelde Merkantilizm, ulusal çıkarlara uygun olarak ekonominin kontrol edilmesidir. Kapitalist sistemlerin bireysel zenginliği, Merkantilizm'de kolektif zenginliğe dönüşmüştür. Bu sebepten dolayı da Merkantilist toplumlarda rekabet unsuru kapitalist toplumlar kadar oluşmamıştır.

Altın ve gümüş arzının talebe nispeten az ve teorik olarak küresel hacminin sabit olduğunun kabul edilmesi nedeniyle ticarete konu olan malı satın alan devlet, bu mal karşılığında altın veya gümüşü ödeme aracı olarak kullanır. Bu durumda ilgili mal veya hizmetin fiyatı kadar altın veya gümüş o ülkeden çıkmış olur. Bu sebeple Merkantilistler dış ticaretin sıfır toplamı bir faaliyet olduğunu söylemektedirler. Başka bir deyişle bir ülke kazanırken diğer ülke o ülkenin kazandığı kadar kaybetmektedir.

Merkantilistler dış ticaret üzerinde ithalat açısından iki çeşit düzenleme önermişlerdir. Birincisi, ülke içinde üretilen malların ithalinin kota ve vergilerle sınırlanmasıdır. Bir diğer düzenleme önerisi ise dış ticarete açık verilen ülkelerden yapılan ithalatın vergi ve kotalarla sınırlandırılmasıdır (Ünsal, 2005: 6).

Merkantilistler dış ticaret üzerinde ihracat açısından üç çeşit düzenleme önermişlerdir. Birinci düzenleme önerisine göre yurt içinde üretilen bir mal eğer ihraç ediliyorsa bu maldan alınan vergi kısmen veya tamamen üreticiye geri verilmelidir. İkinci düzenleme önerisine göre katma değeri yüksek olan malların ihracatına teşvik primi verilmelidir. Üçüncü düzenleme önerisine göre ise başka bölgelerde sömürge

oluşturarak, sömürgelerden ucuz mal temin etmenin karşılığı olarak onların ihtiyaç duyduğu malların satışı teklif edilmelidir (Ünsal, 2005: 6).

Sömürge anlayışının temelinde dış ticarete fazla vermek yatar. Bu sebeple diğer coğrafyalardaki maden yatakları işletilip kıymetli madenler sömürgeci ülkeye getirilmiş, aynı zamanda sömürülen ülkeye de ihtiyaç duyduğu mallar satılmıştır. Sömürge arayışına giren ülkelerde ordunun önemi büyüktür. Hem altın ve gümüşü artırma çabası, hem de ihraç malı için yeni pazar arayışı ordunun büyümesini ve kuvvetlenmesini gerektirmektedir. Bu ihtiyacın karşılanması için sürekli büyüyen bir nüfusa ve sürekli artan altın ve gümüşe ihtiyaç vardır. Aynı zamanda nüfus artışı ile birlikte iş gücü miktarının artması ücretleri ve dolayısıyla üretim maliyetlerini düşürerek, ihraç malının diğer ülke malları ile daha fazla rekabet etmesini, yani daha fazla talep edilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle o dönemde hem dini hem de ekonomik nedenlerle birlikte ülkeler sömürgeci politikalar izlemişlerdir. Bu politikalarda en çok başarı gösteren ülkelerden biri İspanya'dır. Ancak değerli madenler açısından en zengin ülkelerden biri olmasına rağmen, maden miktarının hızla artması iç fiyatları hızla yükseltmiştir. Dolayısıyla malını İspanya'dan ithal eden diğer ülkeler fiyat artışı karşısında ya talep miktarını kısmış ya da bu talebi başka ülkelerden karşılamak zorunda kalmıştır.

2.1.1 Merkantilist Uygulamalar

Merkantilizm daha çok sosyokültürel ve ulus devlet anlayışını uygulayan ülkelerde ortaya çıkmıştır. Çünkü merkantilizm yoğun ve etkin bir korumacı politikalar konsepti içermektedir. Merkantilizm dar anlamda belirli bir ekonomi politikasını ifade etmediğinden dolayı her ülkede farklı farklı yansımalar göstermiştir.

2.1.1.1 Alman Tipi Merkantilizm (Kameralizm)

Almanya'da merkantilizm, "kameralizm" adıyla ortaya çıkmıştır. Almanca "kamera" prensin hazinesinin saklandığı yere denilmektedir. Prenslere ait malların ve gelirlerin yönetim siyasetine de kameralizm denilmektedir. Kameralizm anlayışının özünde güçlü devleti sağlama çabası vardır. Bu amaçla merkezi yönetimi en iyi şekilde temsil edecek yönetim biçimlerine ve bu biçimleri idare edecek elemanlara ihtiyaç vardır.

Uygulanış biçimlerinde çeşitli farklılıklar olsa da kameralizmin Fransa ve İngiliz merkantilizmi ile ortak noktaları mevcuttur. Vergilerin yaygın olması, devletin

ekonomiye müdahalesi, gümrük tarifeleri, altın ve gümüşün yurt içinde biriktirilmesi ortak noktalardır (Savaş, 2000: 163).

Kameralizm ve merkantilizmin esasen aynı entelektüel temellerden hareket ettikleri, ancak karşılaştıkları koşullar sebebiyle farklılaştıkları söylenebilir. Merkantilizm’de bir hükümdar büyük bir coğrafi bölgeyi kontrol ettiğinden ve çıkarlarını maksimize etmek ve vergi toplama kolaylığı sağlamak için, kaynak hareketi görece düşük olacak şekilde imparatorluk alanını kontrol etmiştir (Backhaus ve Wagner, 1987: 5).

Kameralist rejimlerde kaynaklar oldukça hareketlidir. Kameralist devletler hem feodal kurumların varlığı hem de Alman topraklarının parçalanmış doğası sebebiyle yüksek kaynak hareketliliği yaşayan, vergilendirme kapsamının sınırlı olduğu ve tamamen rekabetçi bir ortamda var olmuşlardır. 300’den fazla eyalete sahip olan Alman topraklarında zanaatkarlar, askerler, tüccarlar ve köylüler daha iyi yaşam ve iş koşulları aramak suretiyle bir eyaletten diğer eyalete kolayca geçebilmişlerdir. Kameralizm, feodalitenin varlığının, kişisel hareketliliğin maliyetinin düşüklüğünün ve vergilendirmenin kısıtlı olduğu ortamda ekonomik büyümeyi sürdürmek ve orduların geçimini sağlama çabasından doğmuştur. Hükümdarlar çok az vergilendirme gücüne sahip olmalarına rağmen çeşitli kaynaklar üzerinde mülkiyet haklarına sahip olmuşlardır. Dolayısıyla, kameralizm anlayışında hükümdarın iş tanımı devletin işleyişini yönetmek olan bir iş adamı olarak yorumlanması mümkündür (Backhaus ve Wagner, 1987: 6).

2.1.1.2 İngiliz Tipi Merkantilizm

16. yüzyılın başında İngiltere hâlâ tarımsal ve ticari olarak az gelişmiş olduğundan zengin yerli tüccar sınıfı oluşmamış; bu da ülkenin parasal sermaye bakımından fakir kalmasına neden olmuştur. 16. yüzyılın sonuna kadar İngiliz hükümeti, uluslararası dış ticaretini öncelikli olarak daha zengin ülkeler ile yapmayı tercih etmiştir. Özellikle yün ihracatı başta olmak üzere İngiliz ve yabancı tüccarlar arasındaki her bir ticari işlem vergilendirilmiş, ülke dışına para gönderilmesinin engellenmesi için sıkı devlet denetimleri uygulanmıştır. Hükümet mali sıkıntılarını çözüm olarak ya madeni paranın değerini düşürmüş ya da hazineyi korumak adına borca başvurmuştur. Bu sebeple İngiltere’den değerli madenlerin çıkışı büyük bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Altın ve gümüş ihracatı yasaklanmış ve ülkeye gelen yabancı tüccarlar ettikleri kârı sadece ülke içindeki diğer malları satın alarak harcamak

zorunda kalmışlardır. Dahası, ülkeye giren yabancı tüccarların yanına saygın yerli kişiler verilmiş ve bu kişiler tüccarların bütün işlemlerini izleyerek özel bir deftere kayıt etmişlerdir. Tüccarlara tüm hisselerini satmak ve kârlarını İngiliz mallarını alarak harcamak için en fazla sekiz ay verilmiştir. Tüccarlara yerli gözetimciden kaçmaları halinde hapis cezaları verilmiştir (Rubin ve Colliot-Thélène, 1979: 27-28).

16. ve 17. yüzyıl boyunca İngiltere'nin ihracatında aşamalı olarak yünden kumaşa geçiş ve aynı zamanda ham İngiliz yünü ihracatında azalma, kumaş ihracatında ise artış yaşanmıştır. Önceleri İngiliz ihracatının ana kalemi yün iken, bu dönemde ana kalem artık kumaştır. Daha sonra İngiltere kumaş ihracatını genişletmek üzere kendi ülkesindeki yabancı fabrikaları kapatmış denizaşırı ülkelere giderek koloniler kurmuştur. 16. 17. ve 18. Yüzyıllarda İngiltere sırasıyla dünyanın en güçlü filosuna sahip İspanya, Hollanda ve Fransa ile savaşlar yapmış ve bu savaşlardan galip çıkmıştır. Bunun sonucunda İngiltere dünyanın en güçlü denizcilik ve sömürge ticari gücüne sahip olmuştur (Rubin ve Colliot-Thélène, 1979: 29-30).

İngiltere'nin tarımdan ticari ve endüstriyel bir ulusa dönüşümü korumacılık sayesinde olmuştur. İngiliz hükümeti endüstriye ucuz hammadde sağlamak amacıyla hammaddeler üzerindeki gümrük vergilerini arttırmış ya da ihracatını tamamen yasaklamıştır. Örneğin, dünya mısır fiyatları artmasına rağmen mısır ihracatı yapılamamıştır. Bununla birlikte hammadde ithalatı özendirilmiştir. Hammadde ticareti üzerindeki bu katı uygulama nihai mal ihracatında uygulanmamış; hatta ihracatı teşvik edilmiştir.

Söz konusu korumacı politikalar sadece iç pazarda değil, aynı zamanda koloniler üzerinde de uygulanmıştır. 1651'de Cromwell tarafından çıkartılan "Seyir Yasaları", sömürge ürünlerinin İngiltere kolonilerinden İngiltere dışına ihracatını yasaklanmıştır. İngiltere'ye gidecek olan ithal malları sadece İngiliz gemileriyle gideceğini kayıt altına alan Seyir Yasaları özellikle "Avrupa'nın Taşıyıcıları" unvanına sahip olan Hollandalılara karşı hazırlanmıştır. Bu yasalar, Hollanda'ya ekonomik anlamda bir darbe vurmuş ve İngiltere ticaret donanmasının gelişmesine büyük bir katkı sağlamıştır (Rubin ve Colliot-Thélène, 1979: 32-33).

Özetle, İngiltere'de ilk merkantilist korumacı politikalar doğrudan ithalat ve ihracatın vergilendirilmesi yanında ülkede bulunan değerli metallerin miktarını artırarak hazineyi güçlendirmeye yöneliktir. Daha sonra uygulanan politikalar denizcilik faaliyetlerini geliştirmiş, gelişen denizcilik dış ticareti genişleterek bu

ticaretten faydalanan ihracata dayalı endüstrileri korumuştur. Tüm bu hazineyi borçlardan koruma güdüsü İngiltere'yi merkantilist sisteme zorlamış, sömürgeci faaliyetlere özendirilmiş, yerli sanayinin dünya pazarında rekabetçi olmasına sebebiyet vermiştir.

2.1.1.3 Fransız Tipi Merkantilizm (Colbertizm)

17. yüzyılda Fransa'da uygulanan yerli malını yabancılardan koruma politikaları, XIV. Louis'in maliye bakanı Colbert tarafından uygulanmıştır. Colbertizm (Colbertisme) adını Fransızca'da, bebek endüstrilerini koruma politikasının kısaltmasından almaktadır (Gianni Vaggi ve Groenewegen, 2016: 21).

Colbertizm, Fransız maliyecisi Jean-Baptiste Colbert ile ilişkili ekonomik politikaları tanımlamak için ve genel olarak merkantilist politikaların eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır. Colbertizm esasen hükümdar tarafından hizmetkârı aracılığıyla yukarıdan dayatılan ekonomik faaliyetlerin sistematik uygulamasıdır ve mutlakiyete dayalı bir devlete uygun ticari sistemin bir türü olarak tanımlanabilir (Eatwell, Milgate, ve Newman, 1990: 51).

Colbert, Fransa'nın yayılmış zanaatları ve zanaatkâr gücüyle birlikte büyük bir endüstriyel potansiyeli olduğunu gözlemlemiştir. Colbert, Fransa'nın endüstriyel yenileme çalışmalarına sübvansiyonlar, özel vergi indirimleri ve muafiyetler, ithalata karşı koruma, erken yaşta evliliğin ve büyük ailelerin teşvik edilmesi, özel ayrıcalıkların verilmesi gibi uygulamalar ile destek vermiştir. İngiltere'den ve Hollanda'dan ithal edilen mallara karşı ithalat vergisini arttırmıştır. Dantel, ipek çoraplar, duvar halıları, halılar, cam eşyalar, teneke, sabun, deniz malzemeleri ve top yapımı teşvik edilmiş, hatta tekstil için ticaret yasası oluşturulmuştur. Fransa'da bir tekstil ürününün üretim sürecini her türlü ayrıntısıyla belirleyecek kadar kapsayıcı ve denetleyici bir politika uygulanmıştır (Eatwell ve diğerleri., 1990: 52).

Colbert, 1661'de iktidara geldikten sonra yayılımcı politikalar daha popüler hale gelmiştir. Koloniler ve kârlı ticaret yolları üzerinde kontroller artırılırken, tüketim mallarında ve lüks mallarda Fransa'nın kendine yetmesi amaçlanmıştır. Prensip olarak Merkantilizm'e çok yakın politikalar benimsenmiş ve bu politikalar 17. yüzyılda her zamankinden daha güçlü bir şekilde uygulanmıştır (Magnusson, 1994: 177).

İngiltere ve Fransa'nın merkantilist politikalarını birbirinden ayıran önemli farklılıklardan biri İngiltere'nin ihracatı ve istihdamı daha fazla teşvik etmesi olmuştur. Bunun yanında, korumacılığa ilişkin ekonomik tartışmalar ve ilgili yazının

gelişmesi İngiltere’de Fransa’dan daha fazla olmuştur. Ancak, Fransız yazar Montchrestien 17. yüzyılın başında “politik iktisat” kavramını ilk defa kullanmıştır. Amacı, hükümdarın, devleti nasıl görkemli bir şekilde yönetmesi gerektiğini söylemektir. İngiltere’de Thomas Mun’dan itibaren gelişen eleştirel bir “ticaret bilimi” ortaya çıksa da, Fransa’da ekonomi politığın kurulması, daha çok devletçi ve devletin otarşisini geliştirmeyi amaçlayan ekonomik düşüncelerin gelişmesinin yolunu açmıştır. Politik ekonomi yazını daha çok devlet ve devletin ihtiyaçları etrafında gelişen bir ticaret ekonomisini ele almaktadır (Magnusson, 1994: 178).

Fransa’yı diğer Merkantilist devletlerden ayıran en önemli fark, devletin önemi ve sürekliliği ile beraber ülkenin de otoriter bir anlayışa sahip olmasıdır. Ekonomide ve siyasette düşünce zenginliğine imkân sağlayacak uygulamalar Fransa’dan daha çok İngiltere’de etkili olmuştur. Bu sebeple İngiltere’de çok daha canlı bir tartışma ortamı ortaya çıkmıştır.

2.1.1.4 İspanyol Tipi Merkantilizm

İspanya 17. yüzyılın başlarında sömürge faaliyetlerinin sonucunda altın rezervi en yüksek ülke olmuştur. İspanya’da da diğer Merkantilist devletler gibi altın ve gümüş stokunun ülkeye refah getireceği düşüncesi hakimdir. Bu düşüncenin altında; İspanya’da fiyat seviyesi yükseldiğinde, iç fiyatların artacağı ve ithalat mallarının fiyatlarının ucuzlayacağı düşüncesi yatmaktadır. Ancak, İspanya’da tarımın çok fazla gelişmemiş olması ve Amerikan kolonilerinden bol miktarda külçe girişi olması İspanyol işgücünü verimsizleştirmiştir. Bundan dolayı da İspanya diğer ülkeler ile rekabet etmekte zorlanmıştır.

Yerli sanayi ve tarım, ucuz ithal malları nedeniyle büyük zarar görmüştür. 1550’lerde kamu maliyesi denetçisi Luis Ortiz, maden açısından son derece zengin olan İspanya’nın içinde bulunduğu yoksulluğu çözmek üzere, sahip olduğu metalleri ihraç etmesini ve ithal mallar satın almasını engellemek gibi çok geleneksel bir çare bulmuştur. Luis Ortiz, aynı zamanda İspanya’nın endüstriyel kalkınmanın öncüsü olmasını hedeflemiş ve bu amaçla, İspanya’nın yurt dışında imal edilmiş ürünler almaması ve hammadde ihracatı yapmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ortiz gibi Gerónimo de Uztáritz’de “*Teoría y práctica de Comercio y Marina*” adlı en önemli eserinde İspanya’yı ekonomik açıdan daha iyi duruma getirmek için çalışmalar yapmıştır. Gerónimo de Uztáritz, vergi sisteminde iyileştirme ile nüfusun ve istihdamın optimal gelişiminin nasıl olması gerektiği gibi konular üzerine tartışmış;

hammadelerin yerli sanayi tarafından işlenmesini ve bu şekilde ihraç edilmesini önermiştir (Magnusson, 2015: 68-69).

Bir bütün olarak ele alındığında, Sanayi Devrimi'nin başlangıcı ile birlikte endüstrilerin büyümesi ve buna bağlı olarak rekabetçiliğin ortaya çıkması, merkantilist dönemin ticaret anlayışının yerini endüstriyel düzeyde ticaret anlayışına bırakmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Sanayi Devrimi liberalizmi tetikleyerek korumacı Merkantilizm yerine bireyciliği ön plana çıkartmıştır. Aynı zamanda ekonomik meselelere sanayi tipi çözümler önerilmiş, tarım sektörü ve tarımın önemi göz ardı edilmiştir. Bu sebeplerden dolayı Merkantilizme yönelik tepkiler Fizyokrasinin gelişmesine sebep olmuştur.

2.2. Fizyokratik Düşünce ve Dış Ticaret

Fizyokratlar 18. yüzyılın ortalarında Fransa'da yaşamışlardır. Fizyokrasinin ortaya çıkışı ve temel gelişimi, kurucusu kabul edilen François Quesnay'in "Encyclopédie of Diderot and D'Alembert" adlı ekonomi makalelerinin yayınlandığı 1756 yılından, 1777 yılına kadar geçen 20 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Quesnay'in en önemli takipçileri arasında Victor de Riqueti, Marquis de Mirabeau (1715-1789), Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781), P. S. Dupont de Nemours (1739-1817) sayılabilir.

François Quesnay (1694-1774) 1744 yılında tıp doktoru olarak mezun olmuştur. Uzmanlık alanı kan dolaşımı olan Quesnay cerrahlık yaptığı gibi amatör olarak tarım okumuştur. Quesnay kan dolaşımını referans alarak hazırladığı Tableau Économique ile ünlenmiştir (Spann, 2011: 75).

Merkantilizm'in kısıtlayıcı sistemine karşı görüşler Fransa'da diğer ülkelere göre daha fazla yayılmıştır. Colbert'in endüstriye çok fazla ağırlık vermesi ve bu yönde geliştirici politikalar uygulaması, tarımsal bir ülke olan Fransa'da tepki yaratmıştır. Başarısız sömürge savaşları, abartılı harcamalar nedeniyle yüksek vergiler uygulanmak zorunda kalınmıştır. Ruhban ve soyluların vergilendirmeden muaf tutulması, köylülerin fazladan vergi yükü ile karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Yukarıda ifade edilen bu olaylar, bilimsel perspektiften bakıldığında ilk iktisat okulu olarak kabul edilen Fizyokrasi'nin doğuşuna sebep olmuştur (Rima, 2008: 72).

Fizyokrasi (*Physiocracy*) terimi "Doğanın kuralı" anlamına gelmektedir. Bu terimi ilk kez Pierre Samuel du Pont de Nemours kullanmıştır. Fizyokratlar bir ülkenin

zenginliğini tarımsal üretimle bağdaştırmaktadırlar. Çünkü onlara göre tarım, girdi miktarından daha fazla çıktı veren ilahi bir hediye şeklindedir. Bu sebeple Fیزیokrasi’de girdi ile çıktı arasındaki farka adını veren net ürün ne kadar fazla olursa o ülkenin refahı o kadar fazla olacağı düşünülmüştür.

Fیزیokratlar ülke ekonomilerinin insanların iradesinden bağımsız işleyen doğa yasaları tarafından yönetildiğine inanmaktadırlar. Burada iktisatçılara düşen görev bu yasaları açığa çıkartmak ve buna uygun politikalar önermektir. Fیزیokratlar, Colbert’in tarım ürünlerinin ihracatı konusundaki korumacı düşüncesine, serbest ticareti savunarak karşı çıkarlarken, ticaret ile tarım ürünlerinin fiyatının artacağını ve sanayi ürünlerinin fiyatının düşeceğini beklemektedirler (Tsoulfidis, 2010: 11).

Fیزیokratlara göre doğal düzene uyuldukça maksimum mutluluk ve refah sağlanırken, doğal düzenden uzaklaştıkça tam tersi olacağı düşünülmüştür. Bu düşüncenin uzantısı olarak, hükümetlerin düzenleme veya kısıtlama uygulaması ekonomiyi doğal düzeninden koparacağı için tasvip edilmemiştir. Ancak, buradaki ince çizgi şudur: Doğa yasalarının varlığının, “çok az kanun olması ya da kanunsuzluk” olarak ele alınması yerine; “karışık ve gereksiz kanunların dışlanması” olarak ele alınması gerekmektedir. Bu düşünce sistemi Laissez faire, laissez passer (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) sözünün temelini oluşturur ve ekonominin liberalizmin ilk adımı olarak nitelendirilmektedir.

Ekonomik serbestleşmenin ilk adımını Fیزیokratlar atmış olsalar da, Fیزیokratlar siyasi anlamda serbestleşmeye karşı çıkmışlardır. Onlara göre hükümdarlar doğa kanunlarını uygulayıcı birer araçtır. Mutluluğa giden yolun, devletin doğa kanunlarına boyun eğmekten geçeceğine inanan bir kral tarafından yönetilmesi gerektiğine inanılmaktadır (Rima, 2008: 73 - 74). Seçilmişler tüm ulusun çıkarlarını temsil edemeyeceği için sadece kral bunu yerine getirebilecektir.

Fیزیokratlar sosyal toplumu üç farklı sınıfa ayırmışlardır. Tüccar ve zanaatkârların oluşturduğu kısır sınıf (*sterile class*) yeni bir değer yaratmayan, tarımın yarattığı değeri şekil değiştirerek tekrar üreten verimsiz bir sınıftır. Net hasılayı sadece tarımla uğraşan sınıf üretmektedir. İkinci sınıf, çiftçilerden, madencilerden ve ormancılardan oluşan üretken sınıftır (*productive class*). Bu sınıf net hasılayı üreten sınıftır ve toprak sahibine kira ödemektedir. Üçüncü sınıf ise toprak sahibi sınıftır (*landlords*). Hükümdar, din adamları ve soylular bu sınıfa dahil edilmiştir.

Tarımın tek verimli alan olması ve net ürünü ortaya çıkartması, sanayi ve ticaretin kısır sınıf olarak nitelendirilmesi, üç sınıfın da birbiri ile uyumlu olması, bireyin özgürlüğünün ön planda olması, devlet kısıtlamalarının minimum olması, serbest ticaretin önemi gibi görüşler Fیزیokratların düşünce sistemi içerisinde oluşmuştur.

Tarımın ulusun refahını arttırıcı etkisi olduğu için, ideal bir ekonomide tarımın teşvik edilmesi esası benimsenmiş, ticaret ve finans ile ilgilenen kişilerin sayısının minimumda tutulması amaçlanmıştır. Fیزیokratlar tüccar ve finansçıların faaliyetlerini önemsememişlerdir. Çünkü tüccar ve finansçılar sadece başkası tarafından üretilmiş net ürünü alıp değiş tokuş ederek net değerde bir değişikliğe yol açmamaktadırlar (Rima, 2008: 76).

Merkantilist görüşün ağır ve adaletsiz vergi politikası Fیزیokrasi'ye farklı yansımıştır. Onlara göre soyluların arazi vergisi muafiyeti kaldırılmalı, bütün vergi çeşitleri tek bir vergiyle değiştirilmelidir.

Fیزیokratlara göre vergi sadece net ürün üzerinden alınmalıdır. Vergi, araziyi işleyecek olan çiftçiden alınacak olursa, bir sonraki yılda net ürün maliyetini arttıracak ve çıktıda azalma meydana gelecektir. Eğer vergi kısır sınıftan alınacak olursa, bu sefer üretken sınıftan alınacak malların talebi düşecek, bu da net ürünü azaltacaktır. Böylelikle Fیزیokratlar net ürün vergisini, net ürünün 1/3'ünden fazla olmayacak şekilde toprak sahibine yüklemeyi önermişlerdir (Rima, 2008: 83).

François Quesnay, üretken sınıfın ürünlerinin ülke içerisinde dolaşmasını bir insanın vücudundaki kan dolaşımına benzeterek, Ekonomik Tablo'yu (*Tableau Economique*) tasarlamıştır. Bu tablo malların ekonomide üç farklı sınıf arasında nasıl dağıldığıyla ilgilidir. Dr. Quesnay, aynı zamanda parasal akışı da tabloya dâhil ederek makroekonomik bir dengenin tanımlanmasında öncü olmuştur.

Fیزیokratlar, Tableau Economique sayesinde sosyal sınıflara ayrılmış olan toplumun birbiri arasındaki mal ve para döngülerini tanımlama fırsatı bulmuşlardır. Buna ek olarak Quesnay'in tablosu, Marx, Walras ve Leontief'e de ilham kaynağı olmuştur (Tsoulfidis, 2010: 17). Fیزیokratlar, merkantilist ideolojiyi geliştirerek sermaye birikimine dayanan ekonomik bir büyüme tasarımı yapan öncü düşünürlerdir (Schachter, 1991: 313).

Quesnay'in bayrağını taşıdığı Fizyokrasi, bilinen ilk sistematik iktisadi ekol olmuştur. Ayrıca iktisat alanına matematiği ve felsefeyi katarak döneme çok farklı ve yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Ancak her ne kadar Merkantilizm'in kötü yanlarını törpüleyerek ortaya çıkmış olsa da kendisini Merkantilizm kadar sürdürememiştir. Krallar Fizyokrasinin çeşitli alanlarda özgürlük sunması nedeniyle ülke içinde uygulanmasına çok sıcak bakmamışlardır.

Adam Smith net ürün kavramı, üretken ve üretken olmayan emek arasındaki ayrım gibi, Fizyokratlara özgü olan kavramları ödünç almıştır. Bu kavramlar kendisinin "*Milletlerin Zenginliği*" adlı eserinde önemli bir rol oynamış ve klasik politik ekonominin inşasında önemli bir temel oluşturmuştur (G Vaggi, 1987: 11-12).

2.3. Klasik ve Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri

18. yüzyılın sonlarına doğru Merkantilizm akımına karşı sesler yükselmeye başlamıştır. Adam Smith Merkantilizm'i eleştirerek, zenginliğe giden yolun serbest ticaret ve yerli üretimden geçtiğini ifade etmiş ve Mutlak Üstünlükler Teorisi'ni ortaya atmıştır. Devam eden süreçte David Ricardo, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ile Adam Smith'in açtığı bu yolda yürümeye devam etmiştir.

Yurt içi üretim maliyetleri ve emek verimliliklerinin farklılıklarından yola çıkılarak oluşturulan klasik dış ticaret teorisine karşı ilk eleştiri, Hecksher (Heckscher, 1919) - Ohlin (Ohlin, 1935) Teorisi ile gelmiştir. Bu teoriye göre, bir ülke sahip olduğu üretim faktörlerinden, nispi olarak bol olan üretim faktörünün yoğun olarak kullanıldığı teknoloji ile ürettiği malları ihraç, nispi olarak kıt olan üretim faktörünün yoğun olarak kullanıldığı teknoloji ile ürettiği malları ise ithal etmelidir. Buradaki temel düşünce ülkede nispi olarak bol olan üretim faktörünün kullanıldığı teknoloji kullanılarak üretilen malların ihraç edilmesi yolu ile karşılaştırmalı üstünlük elde edileceği düşüncesidir. Yani ilgili ürünün daha ucuza üretileceği ve bu üründe uzmanlaşmaya gidileceğidir.

Bu başlıktan itibaren 3. bölüme kadar Klasik ve Neo-Klasik dış ticaret teorisi kısaca anlatılmaya çalışılacaktır.

2.3.1 Klasik Dış Ticaret Teorisi

Klasik İktisat Ekolü genellikle ekonomik serbestleşmeye dayanmakta ve temel olarak kişisel özgürlük, özel mülkiyet, serbest ticaret, serbest piyasa, bireysel karar, özel teşebbüs ve minimum düzeyde devlet müdahalesini ifade etmektedir.

Adam Smith'in Ulusların Zenginliği adlı kitabını yayınlaması Klasik İktisat Ekolü'nün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Fizyokratların açtığı "bireyci" yolu Adam Smith daha da genişletmiştir. Eserinde, temel olarak serbest ve rekabetçi piyasalarda bireylerin davranışlarını en üst düzeye çıkartmak amacı vardır. Bireyin ticaret anlayışından yola çıkarak ülkelerin ticaret anlayışının da benzer olduğunu dile getirmiştir.

Klasik dış ticaret teorilerinin temel aldığı iki teori vardır. Bunlar Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi ve David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisidir. Ancak bu analizlere geçmeden önce, klasik uluslararası dış ticaretin basit ve sınırlayıcı varsayımlarını ifade etmek gerekmektedir. Bunlar (Seyidoğlu, 2003: 16):

- Dünyada iki ülke ve iki homojen mal vardır.
- Malın malla değişimi yapılmaktadır. Para kullanılmaz.
- Bütün piyasalarda tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Modellerde devletin ekonomiye müdahalesi yoktur. Bundan dolayı da gümrük tarifeleri, kotalar vb. kısıtlayıcı önlemler yer almamaktadır.
- Taşıma giderleri sıfırdır.
- Ekonomi dengesi daima tam istihdam seviyesinde kabul edilmektedir.

2.3.2 Adam Smith: Mutlak Üstünlükler Teorisi

Smith, 1776'da yayımlanan Milletlerin Zenginliği adlı klasik çalışmasında, Merkantilizmi eleştirmekte ve zenginliği asıl yaratacak olan şeyin yerli üretim olduğunu ifade etmektedir. Üretim büyümesinin en önemli noktasının, bireylerin bazı mallar veya hizmetlerin üretimi üzerinde uzmanlaşmaları ve sonra istekleri karşısında ihtiyaç hissettiği diğer bazı mal ve hizmetlerle değiştirmesi olduğunu söylemektedir. Serbest ticareti önemseyen Smith, bazı ülkelerin mallarını diğer ülkelerden daha az maliyette üretmesiyle ülkelerin karşılıklı olarak serbest ticarete birbirlerinden fayda sağlayacağını savunmaktadır. Uluslararası ticaret, ülke kaynaklarının optimal dağılımını sağlamaktadır. Bir ülkenin ithalatı diğer ülkenin ihracat gelirini oluşturur. İhracat ise yapılacak ithalatın döviz kaynağını oluşturur. Bu sebeple ithalatı kısıtlayıcı, korumacı önlemler ticaretin daralmasına ve kaynakların verimsiz dağılımına yol açacaktır (Borkakoti, 1998: 31).

Mutlak Üstünlükler Teorisine göre, bir ülke hangi malda daha düşük maliyetli üretim yapıyorsa, o malın üretiminde uzmanlaşmalı ve bu malı diğer ülkeye ihraç etmelidir. Böyle bir uluslararası iş bölümü ülkelerin otarşi durumundaki üretim miktarına göre daha fazla çıktı üretilmesine neden olacaktır. Dolayısıyla da böyle bir dış ticaret, merkantilistlerin aksine pozitif toplamı bir faaliyet olacaktır.

Pozitif toplamı bu iş bölümünün nasıl olacağına geçmeden önce klasik ekolün dayandığı emek-değer teorisinden bahsetmek gerekmektedir. Smith ve Ricardo'nun analizlerinde bir malın değerini, o malın üretimi için harcanan emek belirlemektedir. Örneğin, bir malın üretimi için kullanılan emek miktarı yüksekse, bu ürünün fiyatı da yüksek demektir. Klasik iktisatçılar sermayenin de emeğin ürünü olduğunu ve değerinin de emek ile ölçüldüğü fikrini benimsemişlerdir.

Aşağıda Tablo 2.1'de Türkiye ve Almanya ülkeleri örnek verilerek Mutlak Üstünlükler Teorisi örneklendirilmiştir.

Tablo 2.1. Bir işçinin bir günde ürettiği A ve B malı.

	A malı	B malı
Türkiye	100 birim	60 birim
Almanya	40 birim	160 birim

Tabloya göre, Türkiye'de bir işçi bir günde A malını 100 birim, B malını ise 60 birim üretmekte, Almanya'da ise bir işçi bir günde A malını 40 birim, B malını ise 160 birim üretebilmektedir. Bu durumda Mutlak Üstünlükler Teorisine göre Türkiye A malında ve Almanya ise B malında uzmanlaşmalıdır. Çünkü Türkiye A malını Almanya'dan daha az maliyetle üretmektedir. Aynı açıdan Almanya ise B malını Türkiye'den daha az maliyetle üretmektedir. Türkiye A malını Almanya'ya ihraç ederken, Almanya da B malını Türkiye'ye ihraç etmelidir. Böylece dış ticarete bu iki ülke de aynı anda kazançlı çıkacaktır.

Mutlak Üstünlükler Teorisi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin sadece bir kısmını açıklayabilmektedir. Buna ek olarak, gelişmiş ülkelerin birbirleriyle olan ticaretini açıklayabilmede de Mutlak Üstünlükler Teorisi zayıf kalmaktadır (Salvatore, 2012: 36). Bunun yanı sıra Mutlak Üstünlükler Teorisi çerçevesinde bir ülkenin her iki malın üretiminde de üstün olması durumunda dış ticaret gerçekleşmeyecektir. Söz konusu eksiklikleri gidermek için David Ricardo tarafından Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ortaya atılmıştır.

2.3.3 David Ricardo: Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

David Ricardo (1772-1823), Adam Smith'in başlatmış olduğu Klasik ekolün bir temsilcisidir. Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, diğer tüm farklı okulların anladığı ve fikir birliğinde olduğu teorilerden biridir. Ricardo'nun teorisi halen modern dış ticaret teorilerinin içerisinde çok önemli bir yere sahiptir (Negishi, 2001: 21). Leonard Gomes'e göre Karşılaştırmalı Üstünlükler Yasası biçimsel mantık açısından hem doğru hem de önemsiz olan ekonomideki birkaç önermeden biri olmakla beraber, azalan getiri yasasından bile daha önemlidir. Azalan getiri, fiziksel dünyada gözlemlenebilir ve sezgisel olarak anlaşılabilir iken, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi gözlemlerle veya sezgisel olarak anlaşılabilir değildir (Gomes, 1987: 140).

Karşılaştırmalı üstünlükler ve ticaret ilkelerinin bilinen ilk ifadesi Robert Torrens 1815 yılında yazdığı "*An Essay on the External Corn Trade*" adlı denemesinde görülmektedir. Daha sonra bu teori, David Ricardo tarafından genişletilmiştir.

Ricardo, uluslararası ticaretin her durumda her iki ülke için de faydalı olabileceğini işaret etmiştir. Adam Smith'in teorisine karşılık olarak "Eğer tek ülke iki malda da mutlak üstünlüğe sahip olsaydı ne olacaktı?" sorusunu sormuş ve bu durumda bile iki ülkenin ticaretten fayda sağlayabileceğini göstermiştir.

Teoriye göre amaç, ülke her iki malda da mutlak üstünlüğe sahip olsa bile hangi malı daha az maliyetle üretebiliyorsa o malda uzmanlaşması gerektiğidir. Aksi halde, ülkenin her iki malı da mutlak üstünlük anlayışıyla üretmeye devam etmesi halinde kaynakların etkisiz kullanımı söz konusu olacaktır.

Aşağıda Türkiye ve Almanya ülkeleri örnek verilerek Karşılaştırmalı Üstünlükler örneklendirilmiştir.

Tablo 2.2. Bir işgünü içerisinde üretilen mallar ve miktarları

	Kumaş (metre)	Şarap (litre)
Türkiye	20	40
Almanya	100	80

Tablo 2.2.'ye göre, Almanya her iki malda da mutlak üstünlüğe sahiptir. Mutlak üstünlüğün cevabını veremediği durum budur. Almanya her iki malda da üstün olduğundan Mutlak Üstünlükler Teorisi'ne göre iki ülke arasında ticaret

yapılamayacaktır. Ancak Ricardo'ya göre bu durumda bile ticaret yapmak mümkündür. Almanya Türkiye' den bir işgünü içerisinde 5 kat daha fazla kumaş üretmekte, şarap üretiminde ise yine Almanya Türkiye'den 2 kat daha fazla şarap üretmektedir. Almanya 5 kat üstün olduğu kumaş üretimine devam etmeli ve uzmanlaşmalı, Türkiye'den şarap ithal etmelidir. Almanya kumaşta karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülke konumundadır. Türkiye ise şarapta uzmanlaşmaya gitmeli, kumaşı Almanya'dan ithal ederken, şarabı ihraç etmelidir. Böylece dış ticaretten her iki ülke de fayda sağlayacaktır.

Ricardo'nun hipotezi ülkeler arasındaki emek verimliliğinin farklılığını, dış ticaretin nedeni olarak göstermektedir ancak Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi emeğin verimliliğinin farklı olmasının nedenlerini açıklamaya çalışmaz. Ricardo'nun teorisini emek-değer teorisine dayandırması ve emeği tek üretim faktörü olarak görmesi, işgücünün ülke içinde hareketli olmasına rağmen ülkeler arasında hareketsiz olduğunu kabul etmesi, yalnızca sabit maliyetleri göz önüne alması ve ülke içinde ithalata rakip hiçbir malın üretilmediğini varsayması modelin eksiklikleri arasında sayılmaktadır. İlerleyen zamanlarda iktisatçılar, Ricardo'nun dış ticaret modelinin yukarıda ifade edilen bu eksikliklerini tamamlayıp; serbestleşmeye dayalı dış ticaret modelini genişletmeye çalışmışlardır (Seyidoğlu, 2003: 21-23).

Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi bir ülkenin her iki malın üretiminde üstün olması durumunda dahi dış ticaretin gerçekleşebileceğini göstererek serbest dış ticaret görüşüne katkıda bulunmasına karşın; her iki ülkenin aynı üretim teknolojisine sahip olması durumunda dış ticaretin nasıl gerçekleşeceğini açıklayamamaktadır.

2.3.4 Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri

Klasik iktisatçılar, 18. ve 19. yüzyıllarda uluslararası ticaretin temelleri ve etkisi ile ilgili önermeler geliştirmişlerdir. Ancak neo-klasik iktisat teorisi daha derin, daha az kısıtlayıcı ve klasik iktisattan daha tutarlı analiz geliştirilebilecek araçlar sağlamıştır. Örneğin Klasik iktisadın sabit fırsat maliyeti varsayımından vazgeçilerek bunun yerine üretimde artan fırsat maliyetlerinin varlığı kabul edilmiştir. Devam eden başlıklar altında Heckscher-Ohlin Teorisi, Faktör Donatımı Teorisi, Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi, Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi, Rybczynski Teoremi ve Yeni Dış Ticaret Teorilerine değinilecektir.

2.3.4.1 Heckscher-Ohlin Teorisi

Heckscher-Ohlin modeli, Ricardo'nun modeline ikinci bir üretim faktörü ilave ederek genişletmektedir. İki mal, iki ülke ve iki üretim faktörü varsayımıyla analiz geliştirilmiştir. Ayrıca Model, emek ve sermayenin ilgili iki malın üretiminde kullanıldığını varsaymaktadır. Burada sermaye, üretimde kullanılan fiziki üretim araçlarını (makine ve teçhizatlar) temsil eder. Sermayenin özel mülkiyetli olduğu varsayılarak üretimde kullanılan sermayenin getirisi kira, emeğin getirisi ise ücret olacaktır.

Heckscher-Ohlin teorisine göre, bir ülke diğer ülkeye göre hangi üretim faktöründe görece olarak daha çok sahipse, o malın üretiminde uzmanlaşacak, daha az maliyetli üreteceği bu malda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacak ve bu malı ihraç edecektir.

Heckscher-Ohlin Teorisinin dayandığı varsayımlar şunlardır (Seyidoğlu, 2003: 64):

- Faktör donanımları bakımından ülkeler birbirlerinden farklıdır. Bir ülke emek bakımından görece olarak zenginse, diğer ülke sermaye bakımından görece olarak zengin kabul edilmektedir.
- Bazı mallar, emeğe oranla daha çok sermaye gerektirirken, bazı mallar sermayeye oranla daha çok emeğe ihtiyaç duyabilmektedir. İlk tür mallara sermaye-yoğun, ikinci tür mallara ise emek-yoğun mallar adı verilmektedir.
- Bütün ülkelerde üretilen malların üretim fonksiyonu aynıdır. Bir mal A ülkesinde emek-yoğun bir bileşimle üretiliyorsa, aynı mal B ülkesinde de emek-yoğun bir bileşimle üretiliyordur. Özetle, bir malın tüm ülkelerde aynı teknoloji ile üretildiği kabul edilmektedir.
- Ölçeğe göre sabit getiri varsayılmaktadır.
- Ülkelerdeki talep koşulları benzerdir.

Heckscher-Ohlin Teorisi dört ayrı teorisin referans modeli olmuştur:

- Faktör Donatımı Teorisi
- Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisi
- Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi
- Rybczynski Teorisi

Hecksher-Ohlin Teorisi'nin test edilmesi Wassily Leontief (1953) tarafından 1947 yılının verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Leontief, 1 milyon dolara denk ABD ihracat ve ithal ikame mallardan oluşan bir temsil sepeti oluşturarak ihraç ve ithal ikame malların üretimi için gereken emek ve sermaye miktarını hesaplamıştır. Hecksher-Ohlin Teorisi'ne göre, ABD'nin sermaye yoğun mallar ihraç edip, emek yoğun mallar ithal etmesi gerekirken, Leontief'in yaptığı analiz sonuçlarına göre, ABD'nin ithal ikame mallarının, ihracatına göre yaklaşık %30 daha fazla sermaye yoğun olduğu tespit etmiştir. Özetle, Leontief'e göre Hecksher-Ohlin Teorisi'nin aksine, ABD'nin emek yoğun mallar ihraç ederken sermaye yoğun mallar ithal ettiği ortaya çıkmıştır. Hecksher-Ohlin Teorisinin önermesinin tersinin yaşandığı bu duruma "Leontief Paradoksu" adı verilmektedir (Salvatore, 2012: 131-132).

2.3.4.2 Faktör Donatımı Teorisi

Her ülkenin iki mal ürettiği bir model varsayımı altında, hangi ülkenin emek yoğun, hangi ülkenin sermaye yoğun mal ürettiğini bilmemiz gerekmektedir. Örneğin Türkiye, Almanya'dan daha az emek başına sermayeye sahipse emek zengin bir ülke, Almanya emek başına daha çok sermayeye sahipse sermaye zengin bir ülke anlamına gelmektedir. Bu iki ülke ticaret yapmazlar ise, Almanya'da sermaye yoğun bir malın fiyatı Türkiye'ye göre düşük, Türkiye'de sermaye yoğun bir malın fiyatı Almanya'ya göre yüksek olurken; tam tersi durumda da Türkiye'deki emek yoğun bir malın fiyatı Almanya'ya göre düşük olacaktır. Ticarete izin verildiği durumda, kâr amacıyla olan firmalar geçici olarak bu fiyat eşitsizliğinden faydalanacaklardır. Almanya sermaye yoğun üretim yapılan ve Türkiye'den görece ucuz olan malı Türkiye'ye ihraç edecek, Türkiye ise emeğin yoğun olarak kullanıldığı ve Almanya'dan görece ucuz olan malı Almanya'ya ihraç edecektir. Her iki malın fiyatları eşitleninceye kadar ticaret devam edecektir. Heckscher-Ohlin modeli ülkeler arasındaki bu faktör donatımı farkının ticarete yol açacağına ve her iki malın fiyatları eşitleninceye kadar ülkelerin bu ticaretten fayda sağlayacağını ileri sürmektedir.

2.3.4.3 Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi

Samuelson (1948)'a göre serbest ticaretin etkisiyle görece ucuz faktöre dayalı karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ülkede ihraç edilen mal daha fazla üretilmeye başlanır. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malın üretimini arttıran ülkede görece ucuz olan faktörün talebi ve fiyatı artacaktır. Örneğin, Türkiye'nin emek-yoğun bir

malı (giysi), Almanya'nın ise sermaye-yoğun bir malı (motor) uzmanlaşıp ihraç etmesi durumunda, Türkiye'de giysi üretimi artacak, motor üretimi ise düşecektir. Motor üretimi düşüşü sebebiyle atıl kalacak olan sermaye ve emek, giysi üretimine tahsis edilecektir. Ancak, giysi üretiminde emeğe olan ihtiyaç daha fazlayken, sermayeye duyulan ihtiyaç görece daha azdır. Bu durumda emeğin fiyatı olan ücretler artarken, sermayenin fiyatı düşecektir. Almanya'da ise motor üretimi artacak, giysi üretimi düşecektir. Giysi üretimi düşüşü sebebiyle atıl kalacak olan sermaye ve emek, motor üretimine tahsis edilecektir. Ancak, motor üretiminde sermayeye olan ihtiyaç, emeğe olan ihtiyaçtan daha fazladır. Böylece emeğin fiyatı olan ücretler düşecek, sermayenin fiyatı ise artacaktır. Özetle serbest ticaret ülkede nispi olarak bol olan faktörün fiyatını arttırırken, nispi olarak kıt olan faktörün fiyatını düşürecek ve böylece faktörlerin ülkeler arasında serbest dolaşımına gerek kalmadan uluslararası faktör fiyatları eşitlenmiş olacaktır.

2.3.4.4 Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teoremi

Stolper ve Samuelson (1941)'a göre serbest ticaret başladığında, ihraç edilen malların fiyatları artarken, ithal edilen malların fiyatı düşecektir. Bu durumda ihraç endüstrisindeki kârlılık, bu malın üretiminde genişlemeye neden olacaktır. Aynı zamanda ithal malla rekabete başlayan sektörün de kârı düşecek ve bu kayıpları gidermek için emek ve sermayeyi azaltacaktır. Böylece açığa çıkan emek ve sermaye, ihraç malı üreten endüstriye kayacaktır. Eğer bu ülke sermaye yoğun mal üretilip ihraç ediyorsa, emek başına daha çok sermayeye ihtiyaç duyacaktır. Sermayeye olan ihtiyaç sermayenin fiyatını arttırırken, ortaya çıkan fazla emek arzı, emeğin fiyatını düşürecektir. Fakat, ithal edilen malların tarife oranları yükseltildiği durumda (tarife uygulayanın büyük ülke olması durumunda), ithalata rakip malların fiyatı ihraç malının fiyatına oranla düşerse teorem geçerliliğini yitirecektir. Başka bir deyişle, tarifeyi uygulayan ülkenin dış ticaret hacmi de büyük olduğu için ihracat yapan ülkeler pazar paylarını kaybetmemek için tarife artışından dolayı oluşacak fiyat artışını telafi edecek şekilde ihraç mallarının fiyatını düşürecektir. Bu duruma "Metzler (1949) Paradoksu" adı verilmiştir.

Sonuç olarak, sermaye sahiplerinin gelirleri yükselirken, emek sahiplerinin gelirleri azalacak; böylece gelir dağılımı nispi olarak bol olan sermaye faktörü lehine değişecektir.

2.3.4.5 Rybczynski Teoremi

Rybczynski (1955)'ye göre iki mal ve iki faktörlü modelde, malların fiyatları sabitken, faktörlerden birinin miktarındaki artış, o faktörün yoğun olarak kullanıldığı malın üretimini artırırken, diğer malın üretiminde de bir azalmaya yol açar (Ünsal, 2005: 174-175). Örneğin, Türkiye emek zengin bir ülke konumundayken, tekstilin emek yoğun, motorun ise sermaye yoğun bir mal olarak varsayıldığı durumda, sermaye miktarı sabit kalırken emek miktarının artması halinde, artan emek arzı tekstil sektörüne yönlendirilecektir. Ancak, tekstil malı üretiminde artış olması için bir miktar da sermaye gerekeceğinden ve sermaye arzı sabit varsayıldığından bu durumda motor üretiminde kullanılan sermayenin bir bölümü tekstil sektörüne aktarılacaktır. Bu durum ise sermayenin fiyatını yükseltecektir. Söz konusu sermaye aktarımı, motor endüstrisinden tekstil endüstrisine doğru olacağından toplam tekstil üretimi artarken motor üretimi azalacaktır (Seyidoğlu, 2003: 73-74).

2.3.4.6 Yeni Dış Ticaret Teorileri

Heckscher-Ohlin teorisi daha çok, ülkeler arasındaki faktör donatımı farkının, serbest ticarete neden olacağını açıklamıştır. Ancak günümüze baktığımızda serbest ticaretin sebeplerinin sadece bu nedene dayalı olmadığını, birçok durumun birlikte değerlendirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Bu sebeple özellikle 1960'lı yıllardan sonra çeşitli modern dış ticaret teorileri geliştirilmiştir. Bunları, "Nitelikli İşgücü Teorisi", "Teknolojik Açık Hipotezi", "Ürün Dönemleri Hipotezi", "Tercihlerde Benzerlik", "Ölçek Ekonomileri Teoremi", "Monopolcü Rekabet Teoremi" şeklinde sıralanabilmektedir.

Nitelikli İş Gücü Teoremine göre, Keasing ve Kenen (Keasing, 1966; Kenen, 1965) sanayi ülkelerinin kendi aralarındaki dış ticaretin büyük bir bölümünü, işgücünün niteliğine bağlamışlardır. Ülkedeki işgücünün niteliği hangi bakımdan zenginse, ülkeler o mallarda uzmanlaşmalıdırlar. Mesleki veya nitelik olarak zengin bir ülke, üretimini büyük oranda bu faktöre bağlı mallarda gerçekleştirmeli ve bu mallarda uzmanlaşmalıdır. Diğer açıdan, nitelikli olmayan emeğe bolca sahip bir ülke ise, üretimini büyük oranda emek yoğun mallarda gerçekleştirmeli ve uzmanlaşmalıdır (Seyidoğlu, 2003: 81).

Posner 1961 yılında **Teknolojik Açık Hipotezini** yayınlamıştır (Posner, 1961). Postner Teknolojik Açık Hipotezinde, sanayisi gelişmiş ülkeler arasındaki dış ticareti,

firmaların yenilikçi ürün ve yöntem geliştirmesine dayandırmıştır. Yenilikler patent, fikri mülkiyet hakları yasaların belirlediği şekilde korunmalıdır. Bu korunmuş teknolojiye sahip firmalar, bu ürünün ilk ihracatçısı ve dolayısıyla bu malın tek satıcısı olmaktadır. Ancak zaman geçtikçe bu malı taklit veya patentin bitmesini bekleme yoluyla diğer ülkeler üretmeye başlarlar. Özellikle emeğin ucuz olduğu ülkeler bu malı ilk ihracatçısından daha ucuz üretme konumuna gelebilirler. Hatta malı öncesinde ihraç eden ülke, zaman geçtikçe ürettiği malı ithal eder konuma gelebilmektedir. Bunun en tipik örneği İngiltere'nin dokumacılık ürünleridir. Zamanında dünyanın en büyük tekstil ihracatçısı konumundayken, az gelişmiş ülkelerin rekabete girmesinden dolayı dokumacılık ürünlerini ithal eder konuma gelmiştir (Seyidoğlu, 2003: 83).

Ürün Dönemleri Teoremi 1966 yılında Raymon Vernon tarafından, Teknolojik Açık Hipotezinin geliştirilmiş bir biçimi olarak yayımlanmıştır (Vernon, 1966). Bu hipoteze göre bir malın üretiminde beş dönem söz konusudur. İlk aşamada ürünün üretimi ve tüketimi yenilikçi ülkede gerçekleşir. İkinci aşamada yenilikçi ülkede üretilen ürün üzerinde uzmanlaşmaya gidilir ve artan yurt içi ve yurt dışı talebi karşılamak için üretim hızla artar. Üçüncü aşamada ürün standart bir hale gelir ve taklitçi ülke ürünü kendi iç tüketimi için üretmeye başlar. Dördüncü aşamada, taklitçi ülke ürünün standart hale gelmesi ve gerekli araştırma-geliştirme faaliyetlerine ihtiyaç kalmaması, daha düşük işçilik ve diğer maliyetler nedeniyle üretim, emeğin ucuz olduğu ülkelere kaymaktadır. Aynı zamanda bu aşamada fiyat rekabeti de söz konusudur. Son aşama olan beşinci aşamada ise taklitçi ülkenin üretimi hızla artarken yenilikçi ülkenin üretimi hızla düşer veya durur. Yenilikçi ülke dahi bu ürünün ithalatçısı konumuna gelmektedir. Bu aşamadan sonra yenilikçi ülke için yeni bir teknolojik ürün arz etme süreci başlamaktadır (Salvatore, 2012: 174)

Vernon (1966) ve Hirsch (1967), yenilikçi mallar üretiminin, ürünün ilk dönemlerinde yoğun olarak gelişmiş ülkelerde başladığını ve daha sonra diğer ekonomilere sıçrama eğilimini açıklamaya çalışan ticaret teorileri geliştirmişlerdir. Temel argüman olarak bir malın üretimi için gereken faktörlerin her zaman sabit olmadığını, o malın ömrü içerisinde değişken olduğunu söylemişlerdir. Böylece yeni bir malın üretiminde bir döngü olacaktır. Bir mal icat etmek riskli bir iştir ve bu mal yüksek gelirli tüketicilerin ihtiyacına dönük olarak üretilecekse ancak ve ancak yüksek vasıflı işgücüne sahip firmalar tarafından üretilebilecektir. Bu sebeple yenilikçi bir mal, daha ilk ve riskli aşamasında zengin ülkeler tarafından üretilir ve tüketilir. Bu

modele en uygun güzel bir örnek radyodur. Radyo icat edildiğinde tüketiciler tarafından ilgi görüp görmediği belirsiz bir üründür. Üretim küçük ölçekli ve nitelikli işgücü istemektedir. İlk aşamalarda ABD’li üreticiler dış pazara hâkim olmuşlardır ve zaman geçtikçe iç talep ve üretim artmıştır. Daha sonra Japonya düşük işçilik maliyeti avantajını kullanarak ABD ile rekabet etmiş ve piyasayı ele geçirmiştir (Södersten ve Reed, 1999: 85-86).

Tercihlerde Benzerlik Teoremi Linder tarafından 1961 yılında ortaya atılmıştır (Linder, 1961). Diğer arz yönlü teorilerin aksine Linder, dış ticarete konu olan ve homojen olmayan sanayi ürünlerinin talebine yoğunlaşmıştır. Bu teoriye göre, her ülkedeki endüstriler, yerli tüketicilerin zevk ve tercihlerine göre ürünler tasarlamakta ve üretmektedirler. Aynı zamanda her tüketici (ülke) birbirine benzemez ve az da olsa farklı ürünleri tercih edebilmektedirler. Dış ticaretin faydası, bu zevk ve tercihlere sahip tüketicilerin (ülkelerin) ihtiyacını gidermektir. Ticareti sağlayan şey ülkelerin zevk ve tercihlerindeki benzerliktir.

Ülkelerin faktör donatımı farkları, teknoloji farkları, talep veya tercihlerinin farklılıklarının yanı sıra, üretimde ölçek ekonomilerinin farklılıkları da ticaretin oluşmasında önemli bir unsurdur. Ölçek ekonomileri üretimde artan getiri olarak da adlandırılır. Daha yüksek çıktı miktarları daha düşük bir maliyetle elde edilmektedir. Eğer bir ülkedeki endüstri, ölçek ekonomilerinden faydalanırsa, üretim maliyeti düşecek ve bunun sonucunda malını daha fazla ihraç edebilecek ve bunun sonucunda dünya refahı artacaktır. Ölçek ekonomileri teoremine göre eğer ticarete bulunacak iki ülke her açıdan aynı özellikler gösterse dahi ticaret avantajlıdır (Seyidoğlu, 2003: 86). Örneğin ABD ve Japonya benzer üretim teknolojilerine ve donanımlara sahiptirler. Bu iki ülke arasındaki ticareti klasik ticaret teorileriyle açıklamak pek mümkün değildir. Ölçek ekonomileri teoremi bu tarz ülkelere arasındaki ticareti açıklamakta daha güçlüdür.

Monopolcü Rekabet Teoreminde uluslararası dış ticarete konu olan malların büyük bir bölümünün farklılaşmış mallardan oluştuğu ve malların homojen olmadığı, ticaretin büyük bir bölümünün endüstri-içi ticaret olduğu yani aynı endüstrideki malların ihracatının ve ithalatının gerçekleştiği ifade edilmektedir.

Monopolcü Rekabet Teoremi, dış ticareti endüstri-içi ticaret ve ölçek ekonomileri olarak ifade etmektedir. Ülkeler hem farklılaştırılmış ürünlerin ihraç ve

ithalatını yaparak, hem de üretimde uzmanlaşarak ölçek ekonomilerinden faydalanıp maliyet avantajı sağlarlar (Seyidoğlu, 2003: 89). Monopolcü rekabetin, tam rekabet ve monopol piyasalarının arasında bir konumda yer aldığını söylemek mümkündür. Model içerisinde, üretimin ölçeğe göre artan getiriden faydalandığı ve farklılaştırılmış mallardan oluştuğu vurgulanır. Monopolcü Rekabet Teoremi, endüstri içerisinde çok sayıda firma bulunması ve piyasaya giriş çıkışın nispeten serbest olması gibi bazı tam rekabet piyasası özelliklerini yansıtmaktadır. Diğer yandan firmanın kendi ürününü, diğer firmalardan farklılaştırma başarısına bağlı olarak da monopolcü güce sahiptir. Ricardo veya Heckscher-Ohlin ticaret modellerinin aksine bu model ülkelerin neden aynı anda örneğin peynir ithalatı ve ihracatı yaptığını açıklayabilmektedir.

3. KORUMACI DIŞ TİCARET, POLİTİKA ARAÇLARI ve EKONOMİK ETKİLERİ

İktisat yazınında serbest ticaret savunucuları ve korumacılık savunucuları arasında tartışmalar sürekliliğini korumaktadır. Korumacılık savunucuları, yerli malı üretiminin ülke içerisinde istihdamı ve iç tüketimi arttırarak refahı optimize edeceğini düşünürken; serbest ticaret savunucuları, rekabetin maliyetleri aşağı çekerek veya pahalıya üretilen malı yurtdışından ithal edilerek refahın optimal olacağını düşünmektedir. İlerleyen alt başlıklarda serbest dış ticaretin olumlu ve olumsuz yönleri ve korumacı politika araçları tartışılmaktadır.

3.1. Dış Ticarete Korumacılığı Savunan Görüşler

Merkantilist dönemlerden günümüze kadar değişen ve gelişen dış ticaret teorileri, daha çok serbest ticareten yana olsalar da halen yazında serbest ve korumacı dış ticaret teorilerinin avantajları veya dezavantajları tartışılmaktadır.

Korumacılık yanlısı görüşlerden ilk argüman **ulusal güvenlidir**. Korumacılık savunucularına göre stratejik ve ülke bağımsızlığı için önemli mallarda dışa bağımlılık meydana geldiği durumlarda oluşacak güvenlik açığı, ulusal güvenliği tehdit edecektir. Bunun önlenmesi adına tüm mallarda ya da stratejik mallarda korumacılık uygulanması gerekmektedir. Ancak burada önemli olan, ulusal güvenlik adına korumacılık politikasının uygulanacağı malları doğru bir şekilde belirlemektir. Ulusal güvenlik sebebiyle korumacı bir politika izlenecek olan söz konusu mallar, siyasi amaçlardan uzak, objektif bir yaklaşım ile belirlenmelidir.

Korumacılık yanlısı, ulusal güvenlik tezi 2018 yılında ABD tarafından tekrar gündeme gelmiş ve bu konuda adımlar atılmıştır. ABD'nin çelikte %25 ve alüminyumda %10 gümrük tarifesi uygulama kararı "ulusal güvenlik için bir seçenek değil, zorunluluk" olarak ifade edilmiştir. Çelik ve alüminyum hem birçok fiziki ürünlerin hammaddesi hem de savunma sanayinde yoğun olarak kullanılan mallardan biri olduğu için yapılacak bir tarife artışı ulusal güvenlik ile ilişkilendirilebilir. Ancak buna karşı olarak korumacılığın ulusal savunma maliyetlerini arttıracığı, müttefikleri yabancılaştıracağı, üretkenliği azaltacağı, daha verimsiz veya gereksiz askeri teçhizatın üretileceği gibi yaklaşımlar da mevcuttur (Yakovlev, 2018).

Korumacılık yanlısı görüşlerden ikinci argüman **bebek endüstri** tezidir. Bir ülkenin, bir malda veya sektörde potansiyel karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu

düşünüldüğünde ve bu malı üretmek için yeterince teknik bilgi, teknoloji ve tecrübeye sahip olunmadığı (bebeklik dönemi) veya bu bilgi seviyesi ile üretime geçilse bile rekabet edebilecek düzeyde olmayacağı bilindiği durumlarda, geçici bir koruma sağlanmaktadır. Bu geçici koruma, ilgili sektörde veya malda ölçek ekonomilerine ulaşınca kadar ve uzun vadede karşılaştırmalı üstünlüğe geçinceye kadar uygulanmaktadır. Ancak bu argümanın tam anlamıyla geçerli olabilmesi için uzun vadede hedeflenen duruma ulaşıldığında, tüketicilerin ödediği fiyat düzeyinin bebeklik döneminde katlanılan maliyeti de içerecek şekilde belirlenmesi gerekmektedir (Salvatore, 2012: 271).

Bebek endüstri tezi özellikle az gelişmiş ülkelerde kurulacak olan küçük ölçekli firmaların, dış rekabette başarılı olana kadar devlet tarafından desteklenmesini önermektedir. Küçük ölçekli firmaların gelişmiş ülkelerdeki büyük ölçekli firmalarla rekabet etme şansı başlangıçta çok azdır. Çünkü piyasaya hâkim büyük ölçekli firmalar, uzun yıllar edindiği maliyet avantajı, işgücü verimliliği ve üretim teknolojisinin gelişmiş olması sebepleriyle ürünlerini daha düşük bir fiyattan satabilmektedirler. Böyle bir rekabete karşı duracak küçük ölçekli veya yeni firmalar, ancak korumacılık politikaları sayesinde ayakta kalabilirler. Rekabet edebilecek seviyeye ulaştıklarında da arkalarındaki destek ortadan kalkar ve böylece üretim ve ihracat artışı gerçekleşecektir. Ancak, ilk düşünüldüğünde kolayca ikna edici bir argüman olarak görülmesine rağmen uygulanması oldukça güç bir politikadır. Çünkü başlangıçta hangi ürüne, hangi firmaya bu desteğin verileceği kararını vermek çok önemlidir. Zira yanlış verilebilecek bir karar uzun yıllar boyunca bu desteğin etkisiz kullanılmasına sebep olacak ve Pareto optimumu yakalanmayacaktır.

Bebek endüstri tezinin uzun dönemde karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ile çeliştiği söylenemez. Emekleme aşamasındaki bir endüstriye gereken zaman verildiğinde, ilgili endüstrinin üretim olanakları eğrisi değişir ve potansiyel bir karşılaştırmalı üstünlük elde edilir. Bu anlayış uzun vadede dünya ekonomisinin refahını arttıracak ve kaynakların daha da verimli kullanımını sağlayacaktır. Alanında deneyimli, tecrübeli bir sporcu veya iş insanının karşısında yetenekli olmasına rağmen tecrübesiz birinin rekabet etmesi, elbette zorlu olacaktır. Bunu önlemek adına çeşitli eğitim, okul veya sertifika programları sayesinde tecrübe kazandırılmakta ve rekabet şansı verilmektedir. Ancak gerçek hayatta bunun ticarete uygulanması oldukça güçtür. Koruma, yanlış endüstriye uygulanırsa, maliyeti çok yüksek olmaktadır. Koruma

verilen firmanın maliyetleri ilk başta yüksek olacak ve bu sebeple tüketicilerin üstüne fazladan bir sosyal maliyet yüklenecektir. Emekleme dönemindeki fazladan katlanılan bu maliyet ancak olgunluk döneminde geri kazanılabilir. Bu yüzden doğru sektörlerin, doğru firmaların ve doğru malların seçimi çok önemlidir (Mutti ve Dunn, 2004:145 - 148).

Korumacılık yanlısı görüşlerden üçüncü argüman **stratejik ticaret politikasıdır**. Bu politika yeni dış ticaret teorilerinin eksik rekabet yönünü baz alarak geliştirilmiştir. Rant aktarıcı yaklaşım ve korunan yerli piyasa yaklaşımı adlı iki tür yaklaşım mevcuttur. Rant aktarıcı yaklaşımı benimseyen devletler, ihracat vergisi veya ihracat sübvansiyonu politikalarıyla yurt içinde belirledikleri stratejik endüstrileri destekleme yoluna giderler. Böylece o ülkede yerleşik yabancı sektörlerden yerli sektörlerle devlet desteği altında kaynak (rant) aktarımı gerçekleşir. Korunan yerli piyasa yaklaşımında ise ithalata rakip olan endüstrilerin tarife ya da kotalarla korunması hedeflenmektedir (Çakmak, 2004: 53).

Korumacılık yanlısı görüşlerden dördüncü argüman **korumacılığın ödemeler bilançosunu iyileştireceği** düşüncesidir. Ödemeler bilançosunu iyileştirici bir korumacı politika sebebiyle ticaret dengesi iyileşir ve refah artışı gerçekleşmiş olur. Ancak, ilk adımda böyle bir etki yaratılsa dahi, ilerleyen zamanlarda olumsuz durumların ortaya çıkma olasılığı bulunmaktadır. Örneğin, ticari ortaklar bir misilleme uyguladığında ödemeler bilançosu olumsuz etkilenebilmektedir. Korumacı önlemleri alan ülkenin ithal malına olan talebi iç piyasaya döndüğünde eğer o mal için ülke tam istihdama yakınsa veya ilgili malın üretim maliyetleri ithal ikame malından yüksekse, ilgili korumacı önlem iç fiyatları yukarıda doğru itebilir ve enflasyonist bir durum ortaya çıkabilir.

Korumacılık yanlısı görüşlerden beşinci argüman, **korumacılığın işsizliği azaltacağı** düşüncesidir. Bu argümana göre, ülkenin ekonomik durgunluk yaşadığı dönemlerde uygulanacak bir tarife artışı, yerli tüketicilerin yabancı mallara karşı olan talebini, yerli mala doğru kaydıracaktır. Talepteki bu artışa cevap olarak endüstrilerdeki üretim artacak ve doğal olarak işgücü talebi artacaktır. Böylece, uygulanan bir korumacı politikanın işsizliği azaltan sonuçları olacaktır. Ancak, tarife artışının net istihdam etkisi, ilerleyen dönemlerde negatife dönebilir. Olumsuz durumlar şunlardır (Appleyard ve Field, 2014: 333):

- Korumacı ülke ithalatını tarife ile düşürdüğünde, ithalat yaptığı ülkelerde eşdeğer bir ihracat kaybı ve bu sebeple işsizlik yaşanacaktır. Bu kaybı önlemek adına karşı ülke misilleme uygulayabilir.
- Misilleme olmasa dahi, diğer ülkenin ihracatının azalması milli gelirlerini düşürür ve korumacı ülkenin ihracatı azalabilir. Bu ihracat azalışı korumacı ülkedeki istihdamı azaltır.
- Korumacı ülke, dalgalı döviz kuru uyguluyorsa, tarife uygulandığında ve daha az ithal malı satın alındığında yabancı para birimleri değer kaybeder. Daha az ithalat yapılması, daha az bir döviz talebi demektir. Bu sebeple korumacı ülkenin para birimi değer kazanır ve ihracat gelirleri düşer. Net etki, korumacı ülkedeki ihraç ve ithal ikameci sektörlerdeki işlerin azalmasıdır.

Korumacılığın işsizliği azaltacağı görüşü 2017 yılında ABD Başkanı Donald Trump tarafından dış ticaret politikasının temel amacı haline getirilmiş; ardından 2018 yılında özellikle çelik ve alüminyum sektöründe sırasıyla %25 ve %10 gümrük vergisi uygulamaya konulmuştur. Bununla birlikte Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), yerini ABD-Meksika-Kanada Anlaşması'na (USMCA) bırakmıştır.

3.2. Tarihte Korumacılık Yanlısı ve Korumacılık Karşıtı Politikalar

İktisat yazınında, serbest ticareti savunan ilk meşhur hareketlerden biri Britanya'da tahıl yasalarına (*corn laws*) karşı olmuştur. 1815 yılında yürürlüğe giren yasalarda tahıl (buğday, arpa, çavdar ve yulaf) ihracatı ve ithali üzerine düzenlemeler ve yasaklamalar yapılmıştır. Bu korumacı önlemler eşliğinde tahıl fiyatları dramatik bir şekilde yükselmiştir. Toprak sahibi aristokratlar bu durumdan çok büyük faydalar sağlasa da işçiler, halk ve fabrika sahipleri olumsuz etkilenmiştir.

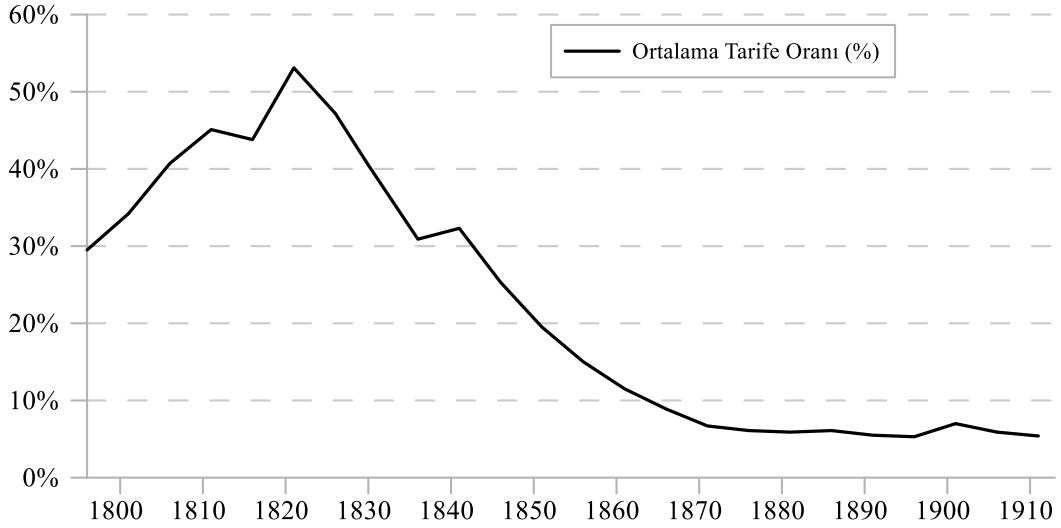
1813 yılının iyi hasadı ve bir yıl sonra Napolyon'un yenilgisi, Britanya'da mısır fiyatlarını düşürmüştü ve buna karşı hükümet bir komite atayarak adil bir getiri için mısır fiyatının ortalama 80 Şilin (*shilling*) civarında olmasına karar vermiştir. Yerli fiyat bu rakama ulaşana kadar mısır ithalatı yasaklanmıştır. Thomas Malthus, Britanya'nın ithal mısıra bağlı olmasını tehlikeli görmüş ve kıtlık dönemlerinde diğer ülkelere tahıl ihracatının yasaklanması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür. Ayrıca korumacılık yanlıları tarafından, tahıl fiyatlarındaki olası bir düşüşün, çiftçilerin ödemelerinde güçlüğü neden olacağı, işçilerin ücretlerini düşüreceği ve ardından üreticilerin ve

toprak sahiplerinin, çiftçilerin gelirindeki düşüşten olumsuz etkilenecekleri ileri sürülmüştür (Woodward, 1962: 61).

Tahıl yasalarının uygulanması, temel gıda maddeleri fiyatında yükselişe, ardından kıtlığa sebep olmuştur. Sosyal, ekonomik çatışmalar meydana gelmiş ve bunun sonucunda serbest ticaret hareketleri başlamıştır. Bu sebeple tahıl yasaları, bir korumacı adımın ve güçlü bir çıkar grubunun, ülke politikasında nasıl bir etki yarattığına iyi bir örnek teşkil etmiştir. Uygulandığı yıllarda (1815-1846) Britanya’da tahıl tüketimi %90 oranında iç üretimden karşılanmıştır. Geri kalan %10 Kuzey Avrupa’dan ithal edilmiştir. (Ward, 2004).

Britanya’da 1839 yılında tahıl yasalarına karşı çok ciddi bir hareket başlamıştır. Manchester’lı kumaş üreticilerinden oluşan ve aralarında Richard Cobden, J. B. Smith, George Wilson ve John Bright gibi önemli isimler bulunan finansal olarak güçlü bir grup, tahıl yasalarına karşı organize olmuşlardır. Sadece orta kesim üreticilere değil, sanayi-tarım işçilerine ve kiracı çiftçilere de hitap eden bu grubun adı Tahıl Yasası Karşıtı Birlik (*Anti Corn Law League*) olarak tarihe geçmiştir. Birlik çok sayıda dilekçe, broşür, dergi, gazete, genelge ve kitap yayınlamıştır. Halka açık konferanslar, toplantılar düzenlemiştir (Spall, 1987: 213). Bu hareket meyvesini 1841 seçimlerinde vermiştir. Robert Peel başbakan olarak seçilmiş ve Richard Cobden serbest ticaretin en büyük savunucusu olarak parlamentoya girmiştir. 1845’te İrlanda’da patates kıtlığı başlamış ve enflasyon hızla yükselmiştir. Bu olumsuz ekonomik gelişmeler sonrasında tahıl yasasına karşı sesler daha da fazla yükselmiş ve 1846 yılında Peel hükümeti, tarifeleri kademeli olarak üç yıl boyunca indireceğini ve 1849 yılında tamamen kaldıracağını vadetmiş ve yapılan oylamada bu plan kabul edilmiştir.

Aşağıda Şekil 3.1’de Birleşik Krallık ortalama tarife oranı gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında Birleşik Krallık’ta yüksek tarife oranları uygulanırken, özellikle 1840’lı yıllardan sonra tarife oranları ciddi bir biçimde düşürülmüştür. Bu grafik aynı zamanda tahıl yasalarına karşı verilen mücadelenin tarifeler üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Şekil 3.1. Birleşik Krallık Ortalama Tarife Oranı: İthalat Tarifesi Gelirlerinin Toplam İthalata Oranı 1796 – 1911 (Imlah, 1958)

Tahıl yasaları için verilen mücadelenin gerçekten de Birleşik Krallık'ın ekonomisi üzerinde olumlu etkisi olup olmadığı hakkında kesin bir sonuç yoktur. Hatta Douglas Irwin (1988) Birleşik Krallık'ın tarifeleri düşürmesinin milli gelir üzerinde azaltıcı bir etki yarattığını; ancak, Birleşik Krallık'ın bu politikasından hareketle, diğer Avrupa ülkelerinin de tarifelerinde indirim gitmesi nedeniyle net etki olarak Irwin, Birleşik Krallık'ın bu politikadan pek fazla kaybının olmadığını ifade etmiştir.

Fransız serbest ticaret savunucusu Frederic Bastiat, Britanya'da yaşanan serbest ticaret adımlarından çok etkilenmiştir. Ekonomist, milletvekili ve yazar olan Bastiat, serbest piyasaları, özel mülkiyeti ve devletin sınırlı olması gerektiğini savunan bir düşündürüdür. Bastiat'ın, Bordeaux, Le Havre ve Lyons tüccarlarının sadece tarım ürünlerindeki gümrük vergilerinin kalkmasını içeren fikirlerine cevaben yayınladığı ilk makalesi Nisan 1834'te yayınlanmıştır. Şarap üzerindeki vergilere karşı "*The Tax and Vine*" başlıklı ikinci makalesinin ardından toprak üzerinde ve her türlü ticaret kısıtlamasına karşı çıkan üçüncü makalesi yayınlanmıştır. Frederic Bastiat'ın 1844 yılında İngiliz ve Fransız tarifeleri üzerine yazdığı makale Fransa'nın en prestijli dergisi *Journal des Economistas*'da yayınlanmıştır. Bu makaleden sonra ulusal ve uluslararası üne kavuşan Bastiat, Tahıl Yasası Karşıtı Birlik kurucularından Richard Cobden ile ölene dek sıkı bir dostluk kurmuş ve aynı zamanda kendi ülkesinde de benzer korumacı karşıtı organizasyonlara destek vermiştir. 1846 yılında Fransız Bilim Akademisi'ne seçilen Bastiat'ın serbest ticaret yanlısı çalışmaları Belçika, İtalya,

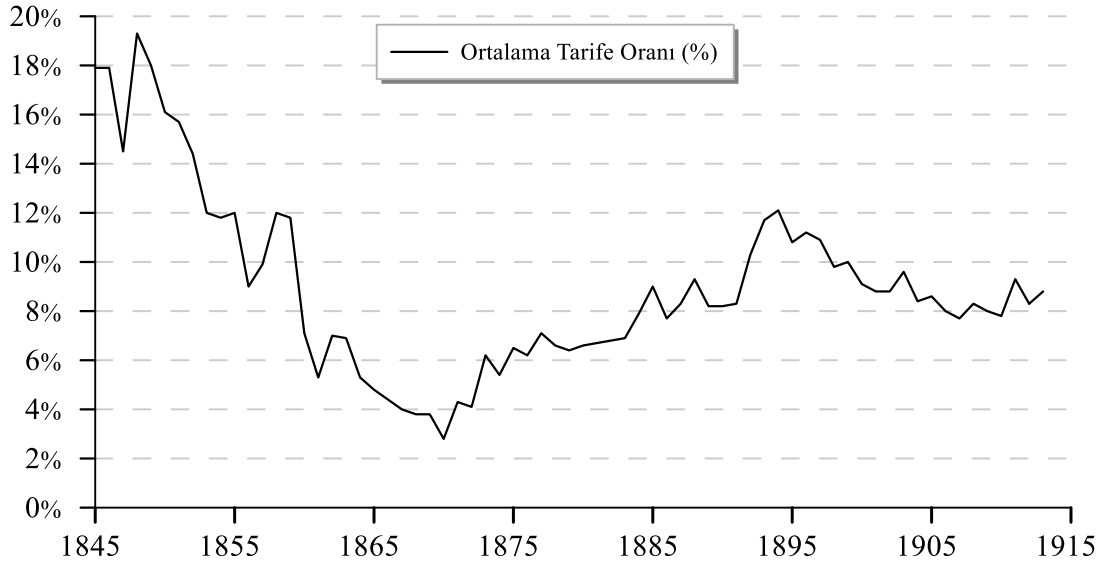
İsveç, Prusya ve Almanya’da yankı bulmaya başlamıştır (Dilorenzo ve Çetin, 2015: 146 - 147).

Bastiat’ın serbest ticareti savunan, korumacı karşıtı en güzel hicivlerinden birisi Mumcular Dilekçesi’nde yer alır. Yerli üretimdeki ısrardan, verimsizlik yaratsa bile vazgeçmeyenler için Bastiat şöyle demiştir (Bastiat, 2020: 83-84):

Sizlerden bize öyle bir iyilikte bulunmanızı bekliyoruz ki; tüm pencerelerin, çatı havalandırmalarının, çatı pencerelerinin, iç ve dış tüm panjurların, perdelerin, kanatlı pencerelerin, hedef tahtalarının, sönmüş lambaların ve de jaluzilerin kısacası tüm açıklıkların, deliklerin, yarıkların ve ince çatlakların yasaklanmasını sağlayacak bir yasa çıkarasınız. O deliklerden masum sanayilerimiz aleyhine güneş ışığı içeri asla sızmasın. O sanayiler ki, gururla söylüyoruz, onlarla biz donattık ülkeyi. O ülke ki, nankörlüğe bel bağlayıp da, bu eşitsiz rekabetin insafına bugün terk edemez bizi. ... Her şeyden önce, doğal ışığa ulaşımı mümkün olduğu kadar engeller de, yapay ışık için ihtiyaç yaratırsanız, Fransa’da bundan fayda görmeyecek bir sanayi var mıdır?

Mumcular Dilekçesi, ücretsiz ve doğal bir alternatif kaynağın olduğu durumda, politikacılara yapılacak bir gümrük vergisi baskısının basitçe nasıl bir israfa ve verimsizliğe yol açacağını ifade etmektedir ve yalnızca üreticilerin refahı ve çıkarları düşünülürse, milyonlarca olası mal ve hizmetin göz ardı edilerek ilgili mal ve hizmetlerden vazgeçilmiş olunacağını ortaya koymaktadır.

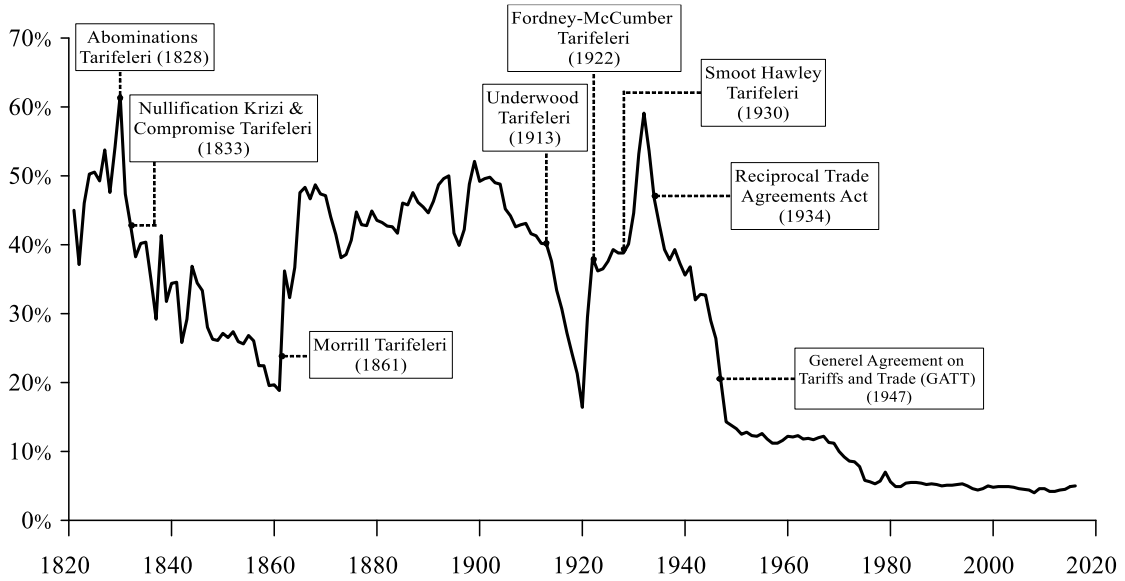
Birleşik Krallık’ta 1820’lerde gümrük vergilerinin ve diğer ticari bariyerlerin indirilmesiyle başlayan ticari serbestleşme, Avrupa’ya da sıçrayarak 1880’li yıllara kadar sürmüştü, 1846’da Tahıl Yasaları ortadan kalkmış, Fransa 1830’larda ara malı gümrük vergisini ardından 1852 yılında kömür, demir ve çelik gümrük vergilerini düşürmüştür. Diğer birçok Avrupa devleti de 1850’li yıllarda ithalat vergilerini düşüren kararlar almıştır. Birleşik Krallık ve Fransa arasında imzalanan Cobden-Chevalier Antlaşması (*Cobden–Chevalier Treaty*) serbest ticaretin altın çağını başlatmıştır (Krasner, 1976: 325). Grossman (2016), bu antlaşmayı ilk modern ticaret antlaşması olarak nitelendirmiştir. Fransa şarap, brendi ve ipek mallarında Birleşik Krallık ise kömür, demir ve sanayi mallarında tarifelerini kaldırmıştır. Yukarıda bahsedilen gelişmeleri desteklemek amacıyla Şekil 3.2’de Fransa’nın ortalama tarife oranları yer almaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, 1850’lerden itibaren Fransa ortalama tarife oranlarında ciddi bir indirime gitmiştir.

Şekil 3.2. Fransa Ortalama Tarife Oranları 1845-1913 (Lévy-Leboyer ve Bourguignon, 2008: 343-347)

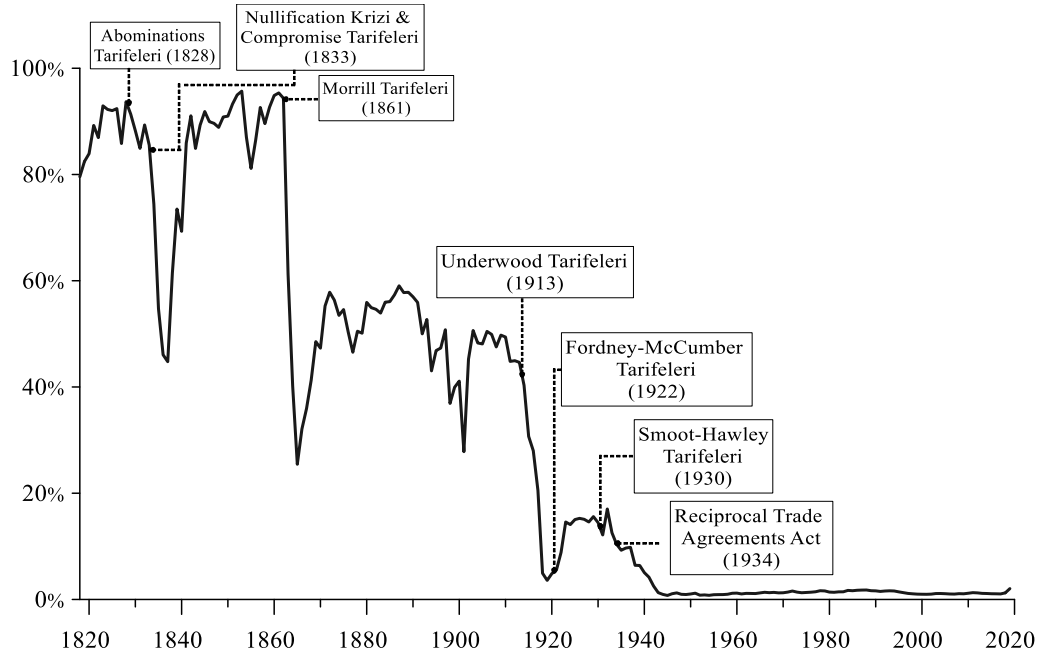
Tarihte Avrupa dışında dönem dönem yüksek gümrük tarifeleri uygulayan bir başka ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. 1828 yılında kuzey bölgelerindeki endüstrileri dış rekabetten korumak amacıyla "*Tariff of Abominations*" adlı tarife uygulanmıştır. Kuzey bölgesi endüstriyel anlamda gelişmişken, güney bölgesi fazla gelişmemiş ve bu nedenle dış ticarete yabancılara bağımlı hale gelmiştir. Bu sebeple gümrük tarifelerinin artışı, güney için ek maliyet oluşturmuştur. Güney bölgesinin yoğun itirazlarına karşı gümrük tarifeleri bu uygulama ile yaklaşık olarak %60'a kadar yükseltilmiştir. 1832 yılında Güney Carolina, tarifeleri içeren yasayı reddetmiş, hatta birlikten ayrılma tehdidinde bulunmuştur (D. Irwin, 2008). 1832-1833 yılları arasında Güney Carolina eyaleti ile federal hükümet arasında yaşanan bu kriz "*Nullification Crisis*" olarak adlandırılmış ve ardından 1833 Uzlaşma Tarifeleri (*Compromise Tariff of 1833*) ile federal hükümet ve Güney Carolina eyaleti arasında tarifelerde indirim yönünde uzlaşma sağlanmıştır. 1820'li yıllarda %60 olan gümrük vergileri, 1860 yılında %20 seviyesine gerilemiştir. 1861 yılına gelindiğinde dönemin başkanı James Buchanan, henüz başkanlığı Abraham Lincoln'e devretmeden "*Morrill Tarifeleri*" (*Morrill Tariff*) adıyla bilinen yüksek gümrük tarifeleri içeren kararı imzalamıştır. Çoğu tarife karşıtı güney eyaletlerinin, birlikten ayrılma kararı almaları sonrasında gerçekleşen senatörlerin istifaları, kararın senatodan geçmesini kolaylaştırmıştır (Cross, 1999: 50). Karar 2 Mart 1861 yılında imzalanmış ve 12 Nisan 1861 tarihinde Amerikan İç Savaşı (1861-1865) başlamıştır. Morrill Tarifeleri ve iç savaşın maliyeti

sebebiyle tarife oranları %50'lere dayanmıştır. ABD'de 1821-2016 yılları arasında ortalama tarife oranları aşağıda yer alan Şekil 3.3'te gösterilmiştir.

Şekil 3.3. ABD Ortalama Tarife Oranları 1821-2016 (U.S. Bureau of Census, 1975: 888; U.S. International Trade Commission, 2020: 1-5)

Demokrat Başkan Woodrow Wilson, Underwood Tarifelerini 1913 yılında onaylamıştır. 1913 yılında ortalama %40 seviyesinde olan tarifeler, 1920 yılına gelindiğinde ortalama %16 seviyesine kadar hızla gerilemiştir. Underwood Tarifeleri sadece gümrük vergilerini içeren bir paket değil, aynı zamanda çeşitli gelir gruplarına göre farklılaşmış gelir vergisi tarifelerini de içeren bir pakettir. ABD'de, Underwood Tarifeleri'ne kadar devletin en büyük gelir kalemlerinden birisi gümrük vergisi olmuştur. Şekil 3.4'te gümrük vergisinin toplam kamu geliri içerisindeki payı gösterilmiştir. Zaman zaman %90'lara ulaşan bu oran, Underwood Tarifeleri ile %4'lere kadar inmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi ve ekonomik sıkıntılar ABD halkını yeni bir arayış içine sokmuş, 1920 seçimlerinde Demokrat Woodrow Wilson yerini Cumhuriyetçi Warren G. Harding'e bırakmıştır.

Şekil 3.4. ABD Tarife Gelirlerinin Toplam Kamu Gelirleri İçindeki Payı (U.S. Bureau of Census, 1975: 1106 (1820-1939); U.S. Office of Management and Budget, 2021 (1939-2019): 32-48)

Underwood Tarifeleri İç Savaş'tan itibaren gümrük tarifelerini dönemin en düşük seviyesine indirmiştir. 1920 yılında Cumhuriyetçiler iktidarı ele alınca tekrar yerli sanayiye korumak istemiş ve gümrük tarifelerini hızla yükseltmişlerdir. Diğer ülkeler de misilleme yaparak bu artışa cevap vermişlerdir (Sawyer ve Sprinkle, 2020: 213). Cumhuriyetçi Başkan Warren G. Harding 1922 yılında "Fordney-McCumber Tarifeleri" adlı yüksek gümrük vergisi içeren yasayı onaylamıştır. Yasanın temel amacı Birinci Dünya Savaşı sonrasında düşüş yaşayan ekin fiyatlarını yükseltmektir. Fakat uygulandıktan sonraki on yıl içerisinde diğer ülkeler misilleme yaptığı için fiyat artışı geri tepmiştir (Cranor, 2020: 27). Ancak, çiftçileri korumakta başarısız olduğu konusu tartışılmakla birlikte, bu tarifeler çiftçilerin ekipman maliyetlerini de arttırmış, çiftçilerin alım gücünü zayıflatmıştır. Ortalama bir koşum takımı 1918 yılında 14 dolar iken, 1926 yılında 75 dolara, yine aynı zaman aralığında biçme makineleri 45 dolardan 95 dolara yükselmiştir (Kaplan, 2008).

ABD borsasının 1929 yılında çökmesi ve ardından gelen Büyük Buhran nedeniyle işsizlik yükselmiş, 1933 yılında %25 civarlarına ulaşmıştır. ABD hükümeti mali teşvik yoluyla veya faizleri düşürerek bu büyük felaketi önlemek yerine ithalatı azaltma ve hatta tarifeleri yükseltme yoluna gitmiştir. Amaç, işçileri ve şirketleri korumak olmuştur. Dönemin Cumhuriyetçi Başkanı Herbert Hoover, diğer ülkelerin

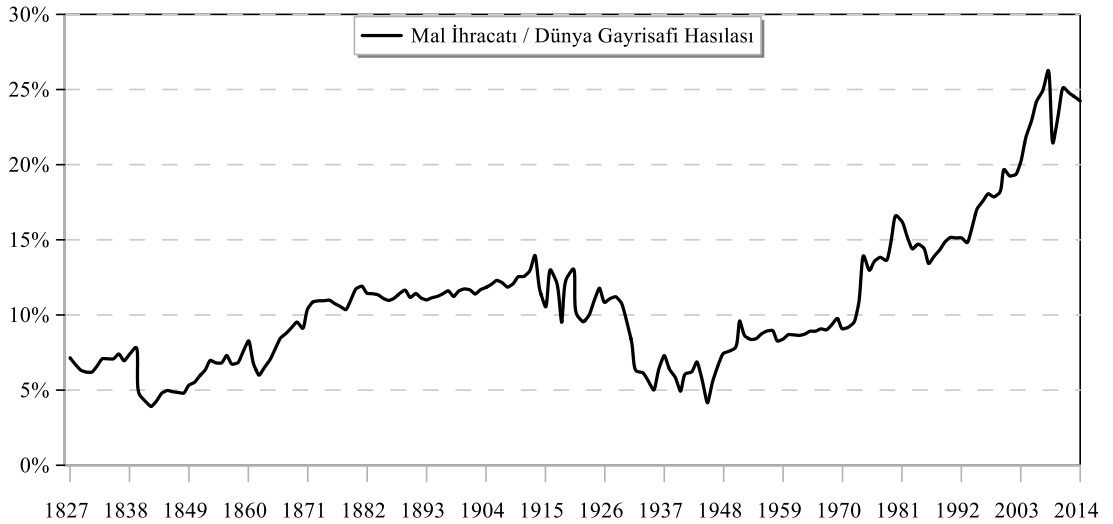
ve Amerikalı birçok iktisatçının yoğun itirazlarına rağmen Smoot-Hawley Tarifeleri'ni 17 Haziran 1930'da imzalamış, ortalama tarifeler %53'e yükselmiştir. Ardından 25 ticaret ortağı ülke bu yasaya karşı ABD'ye misilleme yapmış, uluslararası ticaret sistemi çökmüştür. Yasadan sonra iki yıl içinde ABD ihracatı yaklaşık üçte iki oranında azalmıştır (Carbaugh, 2019: 191). ABD 1929 yılında 7 milyar dolar ihracat ve 5,9 milyar dolar ithalat gerçekleştirirken, 1933 yılında 2,4 milyar dolar ihracat ve 2 milyar dolar ithalat gerçekleştirilmiş, ABD ticareti büyük çapta etkilenmiştir. (U.S. Census Bureau, 1975: 230). Şekil 3.5 dünya mal ihracatının dünya gayri safi hasılasına oranını vermektedir. 1930 yılında bu oran %9,6 düzeyinde iken 1935 yılında %5 düzeyine gerilemiş, dünya dış ticareti neredeyse yarı yarıya düşmüştür.

ABD'de 1932 yılında yapılan seçimlerde Cumhuriyetçi Başkan Herbert Hoover, yerini Demokrat Franklin D. Roosevelt'e bırakmıştır. Büyük Buhran Demokratlara büyük bir fırsat yaratmış, 1934'te Roosevelt'in isteğiyle, kongre başkana ithalat vergilerini azaltma yetkisi vermiştir. Karşılıklı Ticaret Anlaşmaları (*Reciprocal Trade Agreements Act - RTAA*) adlı bu anlaşma, yürütmeye daha önce benzeri görülmemiş bir güç vermiş ve ticaret politikaları yaratma sürecini tamamen değiştirmiştir (Douglas A Irwin, 2017: 413). Bu yasa başkana ikili tarife anlaşmaları üzerine müzakere etme yetkisi vermiştir. Başkan, kongre onayı olmadan mevcut tarifeyi %50 oranında düşürebilmektedir ve uygulamanın geçerli olabilmesi için diğer ülkelerin de ABD malları üzerinde tarifelerini karşılıklı olarak indirmeleri gerekmektedir. 1934'ten 1947 yılına kadar ABD otuz iki ikili tarife üzerinde anlaşma sağlamıştır (Carbaugh, 2019: 193). Tarifeler 1934 yılında ortalama %46,7 düzeyinde iken 1947 yılında %20,1 düzeyine gerilemiştir. Bu anlaşma sonrasında ABD tarifelerinde ciddi ve kalıcı bir düşüş yaşanmıştır. Yazında hâkim olan görüş, RTAA'nın ABD'nin bundan sonraki dönemler boyunca benimseyeceği liberal ticaret politikasının başlangıcı olduğu yönündedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte, uluslararası ekonomide yepyeni bir paradigma ortaya çıkmıştır. 1944 yılında Bretton Woods konferansı sonucunda daha istikrarlı ve verimli bir küresel ekonomi için Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmaya karar verilmiştir. Bu hareket, 1947 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ile güçlendirilmiştir. GATT'ın amacı çok taraflı ticaret anlaşmaları ile dünya ticaretinin serbestleşmesi, ayrımcılığın engellenmesi ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılması olarak ifade edilmiştir. Görüşmeler ilk

olarak İsviçre'nin Cenevre şehrinde yapılmış ve toplamda 1995 yılına kadar sekiz görüşme düzenlenmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde birçok üründe tarife indirimlerine gidilmiştir. 1948 yılında toplam yirmi üç ülke GATT anlaşmasını imzalarken Türkiye 1951 yılında anlaşmaya dahil olmuştur. 1994 yılına gelindiğinde toplam yüz yirmi sekiz ülke GATT sözleşmesini imzalamıştır. Ardından GATT 1 Ocak 1995 yılında yerini Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) bırakmıştır.

Adam Smith'in korumacı merkantilist politikalara ilk ciddi eleştirisinin ardından Ricardo, Cobden ve Bastiat gibi liberal iktisatçılar, küresel ticarete yeni bir paradigma yaratılmasının yolunu açmıştır. Devam eden dönemlerde ülkeler birbirleri ile çeşitli anlaşmalar imzalayarak ticari serbestleşme adımları atmışlardır. Özellikle GATT ile birlikte küresel çapta atılan büyük liberalleşme adımları, dünya ticaretinin önemini ve büyüklüğünü arttırmıştır. Şekil 3.5 dünya mal ihracatının 1827-2014 yılları arasında seyirini göstermektedir. Zaman zaman yaşanan savaşlar ve ekonomik durgunlukların etkisi sebebiyle dalgalanmalar yaşansa da dünya ihracatı geçen yüz yıl içerisinde neredeyse üç katına çıkmıştır. Ayrıca, 1929 yılında başlayan Büyük Buhran'ın dünya ihracatına olan negatif etkisi ve 1947 yılında başlayan GATT'ın dünya ihracatına olan pozitif etkisi grafikte net bir şekilde görülmektedir.

Şekil 3.5. Dünya Mal İhracatının Dünya Hasılasına Oranı 1827-2014 (Fouquin ve Hugot, 2016)

3.3. Dış Ticaret Politikası Araçları

Dış ticaret politikası araçları, dünya ticaret hacmi bağlamında, temel olarak daraltıcı ve genişletici araçlar olmak üzere ikiye ayrılır. Bunun yanı sıra bir başka ayırım ise kullanılan aracın fiyat ya da miktar üzerinden uygulanmasıdır. Dış ticaret

hacminin ihraç ya da ithal malının fiyatı etkilenecek değiştirilmesi halinde devlet buradan bir vergi geliri elde ederken dış ticaret hacminin miktar yoluyla değiştirilmesi ve lisans uygulaması yapılmaması durumunda ise devlet herhangi bir vergi geliri elde etmemektedir. Miktar araçlarının kullanılması durumunda bununla birlikte tam bir lisans uygulaması yapılırsa devlet vergi geliri olarak adlandırılmasa da vergi gelirine eşit miktarda bir lisans geliri elde eder. İzleyen kısımda söz konusu araçlar bu bağlamda ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

3.3.1 Daraltıcı Dış Ticaret Politikası Araçları

Daraltıcı dış ticaret politikası araçları, ihracat vergisi, ithalat vergisi, ihracat kotaları, ithalat kotaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları, gönüllü ithalat kısıtlamaları ve diğer araçlar olmak üzere izleyen kısımda açıklanmıştır.

3.3.1.1 İhracat Vergisi

İhracat vergisi, dış talep esnekliğinin 1'den küçük olduğu ihraç malları için, ilgili malın dünya fiyatını arttırarak vergiyi koyan ülkenin hem ihracat gelirini hem de vergi gelirini arttırmak amacıyla kullanılan bir dış ticaret politikası aracıdır.

3.3.1.2 İthalat Vergisi

İthalat vergisi denildiğinde bir ülkenin, diğer bir ülkeden satın aldığı mallar için uyguladığı vergi anlaşılmaktadır. İthalat vergileri, devletler tarafından yüzyıllardır uygulanan bir uluslararası ticaret politikası aracı olmuştur. Kolayca toplanabilir olması, yerli malını dış rekabetten koruması ve devlete ciddi bir gelir kaynağı sağlaması sebebiyle pek çok devlet yüzyıllar boyunca ithalat vergilerini uygulamış ve halen uygulamaktadır. Özellikle GATT'ın işleyişinden sonra devletlerin ithalat vergi gelirleri düşüş yaşasa da, ithalat vergileri dış ticaretin işleyişinde, gelişmesinde ve siyasi bir amaç uğruna kullanılabilmesi sebebiyle her zaman gündemde kalmaya devam etmiştir.

Tarifeler genellikle spesifik ve ad-valorem olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. Spesifik tarifelerde vergiler birim üzerinden alınırken (miktar üzerinden), ad-valorem tarifelerde vergiler o malın değeri üzerinden (oransal olarak) hesaplanmaktadır.

Örneğin, Türkiye'nin spesifik vergi uygulayarak her bir buzdolabı için 10 TL ithalat vergisi koymasına ve ilgili yılda fiyatı 100 TL olan 100 adet A marka buzdolabı

ithal edilmesi durumunda Türkiye'nin ithalat vergi geliri 1000 TL olacaktır. A marka buzdolabının fiyatının 200 TL'ye çıkması ve yine 100 adet buzdolabı ithal edilmesi durumunda da ithalat geliri değişmeyerek 1000 TL olarak kalacaktır. Dolayısıyla spesifik vergiler kolay hesaplanabilir ve uygulanabilir olsalar da birim başına alındıkları için fiyat değişimlerine duyarlı değildir. Bu nedenle fiyatların artması durumunda devletin potansiyel olarak elde edebileceği fazladan vergi gelirinin ortaya çıkması mümkün olmamaktadır.

Ad-valorem verginin %10 olarak uygulanması ve ilgili yılda fiyatı 100 TL olan 100 adet A marka buzdolabı ithal edilmesi durumunda Türkiye'nin ithalat vergi geliri tıpkı buzdolabı başına 10 TL'lik spesifik vergi uygulandığı durumdaki gibi 1000 TL olacaktır. Ancak, A marka buzdolabının fiyatının 200 TL'ye çıkması ve yine 100 adet buzdolabı ithal edilmesi durumunda, spesifik vergi uygulanan durumdan farklı olarak ithalat vergisi geliri 2000 TL olacaktır. Dolayısıyla, ad-valorem vergi uygulaması fiyat artışlarıyla beraber devletin vergi gelirlerinde de artışa neden olmaktadır.

Spesifik ve ad-valorem tarifeler dışında kalan bir diğer tarife çeşidi ise bileşik tarifedir. Spesifik ve ad-valorem tarifelerin aynı anda uygulandığı (birim başına 10 TL + %10 ad-valorem gibi) bu tarife çeşidi daha çok tarım ürünlerine ve motorlu taşıtlara uygulanmaktadır.

3.3.1.3 İhracat Kotaları

İhracat kotaları, ihracat yapan ülkenin ilgili malın esnekliğini göz önünde bulundurarak ihraç malının fiyatını arttırması ve bu yolla ihracat gelirini de arttırmak için kullandığı bir dış ticaret aracıdır. Bu aracın kullanımı ile ihracat gelirinin artması için ilgili malın dış talep esnekliğinin 1'den küçük olması gerekmektedir.

3.3.1.4 İthalat Kotaları

İthalat kotaları, belirli bir dönem içerisinde uygulanan miktar kısıtlamalarıdır. Sınırlama tarifelerde olduğu gibi fiyata yönelik değil, miktara yöneliktir. Örneğin bir ülke yıllık cep telefonu ithalatını 1000 adet olarak belirleyebilir. Hatta bu ithalat iznini belirlediği bir ithalatçı firmaya verebilir. Malın hangi ülkeden geldiğine bakılmaksızın kotaya tabi olması durumunda global kota (*global quota*), ithalatın yapılacağı ülkenin belirlenerek kotaya tabi olması durumunda ise seçici kota (*selective quota*) uygulanıyor demektir. İthalat kotalarının amacı yurt içi talep esnekliğinin 1'den büyük

olduğu bilinen ithal mallar için ilgili malın fiyatını arttırıp, ithalat miktarını düşürüp ithalat giderini azalmaktır.

3.3.1.5 Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

Gönüllü ihracat kısıtlamaları, ihracat yapan ülkenin “gönüllü” olarak ihraç ettiği mala kota getirmesidir. Genellikle sanayileşmiş ithalatçı ülke ile emek yoğun az gelişmiş bir ülke arasında anlaşma yoluyla ihracat üzerine kota konulmaktadır. İthalatçı ülkenin siyasi ve ekonomik bir baskısı sonucu, ihracat yapan ülke “gönüllü” olarak ihracatına kısıtlama getirebilmektedir. İhracat kotaları, ilgili malda kıtlık yaratarak ithalatçı ülkedeki malın fiyatının yükselmesine ve dolayısıyla tüketicilerin refahında bir azalışa sebep olmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 170-171). Ancak bu uygulamada ihracatçı ülke tarafından ihraç malının dış talep esnekliği dikkate alınmadığından ihracat gelirinin azalması durumu ile karşı karşıya kalınması mümkündür. Tarihte 1981 yılında ABD ile Japonya arasında otomobil ticaretinde gönüllü ihracat kısıtlaması uygulanmıştır.

3.3.1.6 Gönüllü İthalat Kısıtlamaları

Gönüllü ithalat kısıtlamaları, ithalat yapan ülkenin “gönüllü” olarak ithal ettiği mala kota koymasıdır. Ancak burada ithalatçı ülke ihracatçı ülkeden gelen siyasi ve ekonomik bir baskısı sonucu, “gönüllü” olarak ithalatına kısıtlama getirmek zorunda kalmaktadır. Burada ithalatçı ülkede, ilgili malın esnekliği genellikle 1’den küçük olduğundan ithalat kotası sonucu ithal edilen malın fiyatı artmakta, ithalat miktarı azalmakta; buna karşın, ithalatçı ülkenin ithalat gideri (harcaması) artmaktadır.

3.3.1.7 Diğer Araçlar

Yerli girdi kullanma zorunluluğu, ihalelerde yerli ortak alma zorunluluğu, paketleme/etiketleme uygulamaları, iş sağlığı ve güvenliği, tüketici sağlığı vb. araçlar da dış ticareti kısıtlamak amacıyla ve üstelik yukarıda ifade edilen daraltıcı araçlardan çok daha yaygın biçimde kullanılmaktadır.

3.3.2 Genişletici Dış Ticaret Politikası Araçları

Genişletici dış ticaret politikası araçları, ihracat sübvansiyonları, ithalat sübvansiyonları, gönüllü ihracat genişlemeleri, gönüllü ithalat genişlemeleri olmak üzere izleyen kısımda açıklanmıştır.

3.3.2.1 İhracat Sübvansiyonları

İhracat sübvansiyonları bizzat hükümet tarafından, belirli sektörlerdeki üreticilere pazar konumlarını iyileştirmek ve geliştirmek amacıyla verilmektedir. Yerli firmalar yapılan sübvansiyonlarla ürettikleri ürünler üzerinde maliyet avantajı sağlar. Hükümet sübvansiyonları doğrudan nakit ödeme, vergi imtiyazı getirme, düşük faizli kredi imkânı verme ve malı ithal edecek firmaya düşük faizli kredi imkânı verme vb. şekillerde gerçekleştirebilir.

İhracat sübvansiyonları, ihracat yapan üreticiye destek amacıyla verilmektedir. Buradaki mali desteğin amacı, uluslararası piyasada maliyet dezavantajına sahip olduğu bilinen yerli üreticilerin rekabet gücünün devlet eliyle artırılmasıdır. Ancak GATT bünyesinde ihracat sübvansiyonları sadece belli dar kurallar içerisinde serbestleştirilmiştir. Aksi durumda bu uygulama WTO tarafından haksız rekabet olarak görülmektedir. Eğer bir ülke, başka bir ülkedeki X malında ihracat sübvansiyonu yapıldığını tespit edip kanıtlarsa, bu mala karşı telafi edici vergi (*countervailing duty*) uygulayarak misilleme yapma hakkına sahiptir.

İhracat sübvansiyonları rekabet gücünü tamamen sübvansiyonu veren ülke lehine değiştirecek biçimde ihraç malının yurt dışı fiyatının yurt içi fiyattan düşük olması amacıyla veriliyor ise bu duruma damping adı verilir. Damping WTO tarafından yasaklanmış ve bu uygulama ile karşı karşıya kalan ülkelere, damping yapan ülkeye karşı anti-damping vergisi koyma hakkı verilmiştir. Her iki durumda da ana amaç ihracat gelirlerinin artırılmasıdır.

3.3.2.2 İthalat Sübvansiyonları

İthalat sübvansiyonları ilk bakışta uygulama nedeninin ne olduğunun anlaşılması güç bir politika aracı olmasına karşın, bu uygulamada elde edilmek istenen sonuç ithalat sübvansiyonu yoluyla ithal malı fiyatının düşürülüp, ithalat miktarının artırılması ve bu yolla ithalat harcamasının azaltılmasıdır. Bu uygulamanın beklenen sonucu verebilmesi için ithal malının yurt içi talep esnekliğinin 1'den küçük olması gerekmektedir.

3.3.2.3 Gönüllü İhracat Genişlemesi

Gönüllü ihracat genişlemesi, ihracat yapan ülkenin ithalatçı ülkeden gelen siyasi ve ekonomik baskı sonucunda “gönüllü” olarak ihraç ettiği mala getirdiği kotayı azaltması veya tamamen kaldırmasıdır. Burada siyasi ve ekonomik baskıyı yapan

ülkenin amacı, kendi ülkesinde yurt içi talep esnekliğinin 1'den küçük olduğu bilinen bir mal için ilgili ülkenin ithal ettiği malın fiyatının düşmesi ve ithalat miktarının artması yolu ile ithalat harcamasını azaltmaktır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak “gönüllü” ihracat genişlemesi yapan ülkenin ihracat geliri de azalacaktır.

3.3.2.4 Gönüllü İthalat Genişlemesi

Gönüllü ithalat genişlemesi, ihracat yapan ülkenin ithalatçı ülkeye siyasi ve ekonomik baskı uygulayarak, ithalatçı ülkenin ithalata getirdiği kotayı arttırmasını ya da tamamen kaldırmasını sağlamasıdır. Burada ihracatçı ülkenin amacı ithalat yapılan ülkede yurt içi talep esnekliğinin 1'den büyük olduğu bilinen bir mal için ithalat genişlemesi yoluyla ithal malının fiyatının düşürülmesi ve böylece ilgili ülkenin ithalat giderinin, bir başka deyişle, kendi ihracat gelirinin artmasıdır.

4. YAZIN TARAMASI

Tarifelerin makroekonomik değişken veya değişkenler üzerindeki etkilerini inceleyen ancak incelediği dönem, seçili ülke örnekleri ve analiz yöntemleri açısından farklılık gösteren çok sayıda ampirik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir bölümünün tarifelerdeki artışın sonuçlarını, bir bölümünün ise ticaretteki serbestleşme uygulamalarının sonuçlarını araştıran çalışmalar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yazın taramasında önce ticaretin serbestleşmesinin etkilerini sorgulayan araştırmalar, sonrasında tarife artışının etkilerini sorgulayan araştırmalar olmak üzere araştırma sorusuna iki yönüyle de bakan bir yöntem benimsenmiştir.

Falvey, Foster-McGregor ve Khalid (2013), ticari serbestleşme ile büyüme arasındaki ilişkiyi “*SUR Estimation*” yöntemi ile araştırmışlardır. 58 ülkeyi ve 1970-2005 yıllarını kapsayan çalışma sonucunda ticari liberalleşme ile büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Nicita ve Rollo (2013), Sahra Altı Afrika’da bir serbest ticaret bölgesinin varlığının etkilerini 28 Sahra Altı Afrika ülkesinin 2000-2011 yılları arasındaki verilerini kullanarak “Probit Model” yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre ülkeler arasındaki tarifelerin tamamen kaldırılması durumunda bölge ülkelerinin ticaret hacmi ortalama 2,7 puan artmaktadır.

Caliendo, Feenstra, Romalis ve Taylor (2016), en çok kayırlan ülke (MFN) prensibine göre tarifelerde gerçekleşen bir azalmanın ticaret, pazara giriş ve refaha yarattığı etkileri saptamayı amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Yazarlar, 189 ülkeye ait 1990-2010 dönemini kapsayan verileri Melitz-Chaney modelini kullanarak incelemiş ve ticaretin serbestleşmesinin refah kazanımları yarattığını gösteren sonuçlar ortaya koymuşlardır. Araştırma sonuçlarına göre bazı gelişmekte olan ülkeler tarifelerin tamamen kaldırılmasından kazanç sağlarken, bazı ülkeler ise (özellikle gelişmekte olan ekonomiler) ithalat sübvansiyonundan bile kazançlı çıkabilmektedir.

Ritzel ve Kohler (2017), tek taraflı bir ticari serbestleşmenin nedensel etkilerini “*Difference in Differences*” yöntemini kullanarak incelemiştir. Araştırma sonuçları korumacı politikaların ticareti daraltan etkilerine vurgu yapmaktadır. Buna göre araştırmacılar, İsviçre’ye tarımsal ürün ihracatı yapan az gelişmiş 172 ülkenin, bu ticareti İsviçre’nin korumacı politikaları altında yapmış olmaları durumunda, serbest

ticaret koşullarının altında olduklarının yarısı kadar ihracat yapabileceği ortaya koymuşlardır.

Gnagnon (2018), 150 ülkeyi ve 1995-2015 yılları arasını kapsayan çalışmasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında çok taraflı ticari serbestleşmenin büyümeye olan etkisini “*GMM Estimation*” yöntemi ile incelemiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda çok taraflı ticari serbestleşme ile büyüme arasında güçlü pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Awad (2019), çalışmasında ekonomik küreselleşme ve genç işsizlik arasındaki ilişkiyi 50 Afrika ülkesi için analiz etmiştir. Çalışma sonucunda küresel dış ticaretin artmasının genç işsizlik üzerinde azaltıcı bir etki yarattığı tespit edilmiştir.

Waugh (2019), 58 ülkeyi ve 1970-2005 dönemini ele aldığı çalışmasında, ticari serbestleşme ile büyüme arasındaki ilişkiyi “*SUR Estimation*” yöntemini kullanarak araştırmıştır. Yapılan çalışma sonucunda ticari serbestleşme ile büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Jalil ve Rauf (2021), 82 ülkeyi ve 1960-2019 yılları arasını kapsayan çalışmalarında, ticari açıklığın büyümeye katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Yapılan çalışmada “*CCEMG*” ve “*System-GMM Estimation*” yöntemi kullanılmıştır.

Yukarıda ifade eden çalışmalar ticari serbestleşmenin etkilerini incelerken, aşağıda yer alan çalışmalar ise tarifelerin etkilerini incelemektedir.

Gozgor (2014), çalışmasında G7 ülkelerinin (Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık Fransa, İtalya, Japonya, Kanada) ticari açıklıkları ve küreselleşmenin işsizlik üzerine olan etkilerini analiz etmiştir. Çalışma bulguları, ilgili gelişmiş ülkelerin işsizlik oranlarını düşürmeleri konusunda korumacılık yerine ticari serbestleşmenin devam etmesinin büyük fayda sağlayacağını ortaya koymuştur.

Noland, Hufbauer, Moran ve Robinson (2016), ABD başkanı Donald Trump’ın seçim vaadinde ifade ettiği tarifeleri uygulamaya koyması durumunda işsizlik ve istihdama olası etkilerini “*Moody’s Analytics Model*” kullanarak araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarında, Çin’den gelen petrol dışı ithalata %45 ve Meksika’dan gelen petrol dışı ithalata %35 ek gümrük vergisi konması durumunda ABD’de istihdamda %10,2 oranında azalma görüleceği ve işsizliğin artacağı saptanmıştır.

Vandenbussche, Garcia, Simons ve Zaurino (2017), ABD başkanı Donald Trump döneminde uygulanmaya konulmak istenen ticareti sıkılaştırmaya yönelik politika tercihinin Belçika ve diğer tüm AB ülkeleri üzerindeki etkilerini “Girdi-Çıktı Analizi” uygulayarak, 2017-2019 dönemi için incelemişlerdir. Belçika için iş kayıpları, ABD tarife artışına bağlı olarak 1.200 ila 5.000 iş kaybı arasında değişmektedir. AB için ise bu kayıp 50.000 ile 240.000 arasındadır. AB için, ABD ithalat tarifesi artışına bağlı olarak kaybedilecek ihracat %5 ile %24 oranında değişirken, bu kayıp AB GSYİH’sinin %0,1 ile %0,4’üne karşılık gelmektedir.

Furceri, Hannan, Ostry ve Rose (2018), 151 ülkeyi ve 1963-2014 yılları arasında kapsayan çalışmaları sonucunda, tarife artışlarının orta vadede çıktıyı ve verimliliği düşürdüğünü ifade etmişlerdir. Ayrıca, tarife artışlarının beraberinde işsizlik artışına sebep olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada yöntem olarak “*Local Projection*” kullanılmıştır.

Bekkers ve Teh (2019), neredeyse tüm ülkeleri ve 2018-2022 yıllarını kapsayan çalışmalarında, ABD ve Çin arasında yaşanan tarife savaşları sonucu 2022 yılında küresel hasılanın ortalama %1,96 ve ihracatın %16,95 azalacağı ve imalat sanayinde çalışanların %1,15’i ila %1,74’ünün işini kaybedebileceğini tahmin etmişlerdir. Çalışmada yöntem olarak “*WTO Global Trade Model*” kullanılmıştır.

Veld (2019), 1993-2018 yıllarını, 28 AB ülkesini ve ABD’yi kapsayan çalışmasında, tarife ve tarife dışı engellerin artmasının, AB ülkeleri arasındaki ticaretin %13’ünün bölge dışına çıkmasına ve ithalatın ortalama %20 oranında azalmasına yol açacağını ifade etmiştir. Çalışmada “*QUEST*” makroekonomik model simülasyon yöntemi kullanılmıştır.

Flaaen ve Pierce (2019), ABD’de 2018-2019 dönemi için yaptıkları çalışmada, imalat sanayi istihdamı için tarifelerin istihdamı koruma etkisinin, tarife artışının getirdiği negatif maliyet ve misilleme etkilerinden daha az olduğunu, ayrıca girdi maliyeti artışları yoluyla üretici fiyatlarında nispi artış gözlemlendiğini ortaya koymuştur. Çalışmada “Girdi-Çıktı Analizi” kullanılmıştır.

Amiti, Redding ve Weinstein (2019), ABD’de Donald Trump döneminde bazı ithal ürünlere konan gümrük vergilerinin refaha etkisini araştırmışlardır. Araştırmada, ithal ürünlere uygulanacak gümrük vergilerine ilişkin düzenlemelerin, 2018 yılı

sonuna kadar ABD’de her ay 1,4 milyar \$’lık refah kaybına yol açacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Fajgelbaum, Goldberg, Kennedy ve Khandelwal (2019), Hesaplanabilir Genel Denge Analizi yöntemini kullanarak ABD’de 2018 döneminde bazı ürünlere getirilen gümrük vergilerinin ekonomiye olan etkisini analiz etmişlerdir. Yapılan çalışmada gümrük vergilerinin ABD ekonomisinde GSYİH’nın %0,04’üne denk gelen 7,2 milyar \$ düzeyinde bir reel üretim kaybına yol açtığı saptanmıştır.

Carrere, Grujovic ve Robert-Nicoud (2020), çalışmalarında ABD’de 2018 yılında uygulanmaya başlanan korumacı adımların potansiyel işsizlik, reel ücret ve refaha olan etkisini araştırmışlardır. Elde edilen sonuçlar, korumacı politikaların işsizlik ve refah üzerinde negatif etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu çalışma işsizliğin ABD’de %2,4 ve Meksika’da %48 artacağı, refahın ise ABD’de %0,31 ve Meksika’da %6,6 azalacağını göstermiştir.

Furceri, Hannan, Ostry ve Rose (2020), 151 ülkeyi ve 1963-2014 yılları arasında kapsayan çalışmalarında, ithalat tarifeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki “*VAR*” yöntemi ile incelemişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda tarife artışlarının ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Rojas-Vallejos ve Turnovsky (2020), tüm ABD eyaletlerini ve 1980-2015 yılları arasında kapsayan dönemin tüketim ve ara malları tarifelerinin makroekonomik etkilerini incelemişlerdir. Yapılan çalışmanın sonucunda, tüketim tarifelerinin artışının kısa vadede yurt içi hasıla üzerinde daraltıcı etki yarattığı belirlenmiştir. Ara malı tarifelerinin artışının ise gelir eşitsizliğini arttırırken, ekonomik aktiviteyi olumsuz etkilediği saptanmıştır. Çalışmada “*IV Estimation*” ve “*GMM Estimation*” yöntemleri kullanılmıştır.

Li ve Whalley (2021), 2013 yılı için 29 ülkeyi “*GE Model*” yöntemi kullanılarak analiz ettikleri benzetim sonuçlarına göre, ABD’nin Çin, AB, Kanada ve Meksika’ya karşı ticari koruma önlemleri (%15, %30, %45, ve %60 tarife oranı kullanılarak) uyguladığı bir durumda, imalat sektöründe istihdam sağlayamadığı; hatta istihdamın azaldığını ortaya koymuşlardır. Çalışmada ayrıca, ABD’nin uyguladığı ticari korumacılığın küresel ticarete ve ticaretin küresel olarak serbestleşmesine zarar verdiği ifade edilmiştir.

Giovanetti, Marvasi ve Vivoli (2021), Mısır’da tarifeleri yükseltmenin reel ücretleri düşüren etkisine vurgu yaptıkları çalışmalarında, tarifelerdeki artışın ülke içinde istikrarlı bir iş bulma olasılığını azaltarak, işgücü piyasası koşullarında kötüleşmeye sebep olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca, korumacılığın çalışma koşullarını kötüleştirdiği ve gelir dağılımında eşitsizliği arttırdığını da ortaya koymuşlardır. 1998-2018 dönemi için yapılan çalışmada “*OLS ve IV Estimation*” yöntemleri kullanılmıştır.

Ampirik çalışmaların ortak sonuçları tarife artışlarının ülke ekonomilerine etkisinin negatif yönlü olduğu veya pozitif yönlü olmadığını göstermektedir. Bu çalışmalardan oluşan yazın, bundan sonra yapılacak araştırmalara yön verecek niteliktedir.

5. AMPİRİK UYGULAMA

Bu bölümde önce model ve veri seti tanıtılmış; ardından ise yöntem ve uygulama sonuçlarına yer verilmiştir.

5.1. Model

Çalışmada kapsamında, kişi başı dış ticaret, genel tarifeler, kişi başı reel gelir, istihdam ve reel efektif döviz kuru değişkenleri kullanılarak, değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkilerinin araştırılmasında kullanılacak olan model aşağıda yer alan 1 numaralı denklemde ifade edilmiştir:

$$TB_PC = f(TAR_ALL, RGDP_PC, EMP, RER) \quad (1)$$

Yukarıda yer alan 1 numaralı denklemde; “ *TB_PC* ” kişi başı dış ticareti, “ *TAR_ALL* ” genel tarife oranını, “ *RGDP_PC* ” kişi başı reel geliri, “ *EMP* ” istihdamı ve “ *RER* ” ise reel efektif döviz kurunu temsil etmektedir.

1 numaralı denklemdeki değişkenlere logaritmik dönüşüm uygulaması yolu ile elde edilen logaritmik model ise aşağıda yer alan 2 numaralı denklem ile ifade edilmiştir.

$$tb_pc = f(tar_all, rgdp_pc, emp, rer) \quad (2)$$

Yukarıda yer alan 2 numaralı denklemi panel veri modeline dönüştürdüğümüzde ise aşağıda yer alan 3 numaralı denklem elde edilmiştir:

$$tb_pc_{it} = \alpha_0 + \beta_1 tar_all_{it} + \beta_2 rgdp_pc_{it} + \beta_3 emp_{it} + \beta_4 rer_{it} + u_{it} \quad (3)$$

Yukarıda 3 numaralı denklemde yer alan “ β ” eğim parametresini, “ *u* ” hata terimini, “ *t* ” alt simgesi zaman serilerini ve “ *i* ” alt simgesi ise ülkeleri ifade etmektedir.

5.2. Veri Seti

Çalışmada kullanılan gümrük tarife verileri, en çok kayırılan ülke kuralına (*Most Favored Nation*) ve ağırlıklı ortalamaya göre elde edilmiştir. En çok kayırılan ülke kuralı kısaca, WTO anlaşmasına göre bir ülke, ticari partneri bir diğer ülkeye bir imtiyaz tanıdığı zaman (düşük gümrük vergisi gibi), bu imtiyazı diğer tüm WTO ülkelerine de uygulamak zorundadır. Örneğin Türkiye Avrupa Birliği ülkelerinden yapılan çikolata ithalatına %5 gümrük vergisi uyguladığında, aynı oranı diğer WTO üye ülkelere de uygulamak zorundadır.

Çalışma 1996-2019 dönemi yıllık verilerini kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan veriler, verilerin kısaltmaları ve kaynakları aşağıda Tablo 5.1’de yer almaktadır.

Tablo 5.1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler, Kısaltmalar, Tanımlar ve Kaynakları

Değişken	Kısaltma	Tanım	Kaynak
Kişi Başı Dış Ticaret	tb_pc	$\frac{(\text{İthalat} + \text{ihracat})}{\text{Nüfus}}$ (İthalat ve İhracat tüm ülkeler için \$ cinsinden ve 2015 sabit fiyatlar)	Dünya Bankası
Kişi Başı Reel Gelir	rgdp_pc	$\frac{\text{Reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla}}{\text{Nüfus}}$ (Reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla tüm ülkeler için \$ cinsinden ve 2015 sabit fiyatlar)	Dünya Bankası
Genel Tarife	tar_all	Ağırlıklı ortalama formülü kullanılarak hesaplanan en çok kayırılan ülke (MFN) bazında genel tarife oranları (Toplam 5228 kalem).	World Integrated Trade Solution (WITS)
İstihdam	emp	İlgili ülkede istihdam edilen kişi sayısı.	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Veri Tabanı
Reel Efektif Döviz Kuru	rer	Reel efektif döviz kuru değişkeni, Bruegel bağımsız kuruluşundan elde edilmiştir (Darvas, 2012a, 2012b).	Bruegel Reel Efektif Döviz Kuru Veri Seti

Not: Tarife verileri Armonize Sistem 1988/92 (HS 1988/92) sınıflamasına göre elde edilmiştir.

Aşağıda Tablo 5.2’de ise bu çalışmada analize dahil olan ülkeler yer almaktadır. Gelişmekte olan 17 ülke, IMF’in 2018 yılına ait “World Economic Outlook October” raporuna göre seçilmiştir. Aynı zamanda seçilen 17 ülkenin ortak özellikleri arasında yüksek dışa bağımlılık ve dış ticaret açıkları yer almaktadır.

Tablo 5.2. Çalışmada Analiz Edile Ülkeler

Gelişmekte Olan Ülkeler		
Arjantin	Bolivya	Brezilya
Endonezya	Filipinler	Güney Afrika
Kolombiya	Kosta Rika	Malezya
Mısır	Paraguay	Peru
Polonya	Rusya	Şili
Türkiye	Uruguay	

Kaynak: Gelişmekte olan ülkeler IMF'e göre seçilmiştir. (International Monetary ve Research, 2018)

Aşağıda Tablo 5.3'te tüm verilerin tanımlayıcı istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 5.3. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maximum
<i>tb_pc</i>	408	8.099681	0.7237013	6.81	9.68
<i>rgdp_pc</i>	408	4.642426	0.2253847	3.93	5.46
<i>tar_all</i>	408	1.947108	0.4803955	0.59	2.99
<i>emp</i>	408	8.688726	0.5874117	7.48	9.68
<i>rer</i>	408	16.4299	1.221782	14.08	18.69

5.3. Yöntem ve Uygulama Sonuçları

Çalışmanın ampirik analizi için kullanılan modelde yer alan tüm değişkenler, doğal logaritmaları alınarak analiz edilmişlerdir. Değişkenler arasında *tar_all* ile gösterilen tarife değişkeni için, bazı ülkelerde bazı yıllarda eksik veriler bulunduğundan, söz konusu eksik veriler, doğal ara değer kestirim (*linear interpolation*) yöntemi kullanılarak tamamlanmıştır. Eksik veri bulunan ülkeler ve eksik verilere ilişkin yıllar aşağıda yer alan Tablo 5.4'te sunulmuştur.

Tablo 5.4. Tar_all Değişkeni İçin Eksik Veriler

Ülke	Yıl(lar)
Endonezya	2014, 2015
Filipinler	2014
Güney Afrika	1998
Kosta Rika	2015, 2017
Malezya	2015, 2017, 2018, 2019
Mısır	1996, 1997
Peru	1996, 2012, 2016
Rusya	1998, 1999, 2000, 2003, 2004, 2006
Şili	2014
Türkiye	2012, 2014
Uruguay	2003

5.3.1 Panel Homojenlik Testi

Panel veri analizinde öncelikle ilgili veri setinin homojen olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira, homojenliğe ilişkin olarak elde edilecek bulgulara göre veri seti için uygun panel birim kök ve panel eş bütünleşme testleri uygulanması gerekecektir. Bu bağlamda, homojenlik sınaması için, Hsiao (1986) panel homojenlik ile Pesaran ve Yamagata (2008) Eğim Homojenliği Testi yapılmıştır.

Tablo 5.5. Hsiao Panel Homojenlik Testi

Hipotez	F İstatistiği	Olasılık Değeri
H1	95.45676	0,00***
H2	17.28968	0,00***
H3	110.4862	0,00***

(*) simgesi %10, (**) simgesi %5 ve (***) simgesi %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5.5'te Hsiao Panel Homojenlik Testi'nin sonuçları yer almaktadır. Elde edilen tüm olasılık değerleri 0.01'den küçük olduğu için, %1 anlamlılık düzeyinde panel veri setinin homojen olduğunu ileri süren H_0 hipotezi reddedilmiş; bir başka deyişle veri setinin heterojen olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Kullanılan panel veri setine ilişkin Pesaran ve Yamagata (2008) eğim homojenliği testi sonuçları ise Tablo 5.6’da yer almaktadır.

Tablo 5.6. Pesaran ve Yamagata (2008) Eğim Homojenliği Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Δ	19.707	0.000***
Δ_{adj}	22.755	0.000***

Tablo 5.6’da yer alan eğim homojenliği testi olasılık değeri sonucuna göre “Eğim katsayıları homojendir” şeklinde kurulan H_0 hipotezi reddedilmiş ve eş bütünleşme denkleminde sabit terim ve eğim katsayılarının heterojen olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.3.2 Panel Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Panel veri analizinde uygun ekonometrik yöntemlerin kullanılabilmesi için homojenlik testinin yanı sıra, veri setinin yatay kesit bağımlılığına sahip olup olmadığının sınanması da son derece önemlidir. Bu bağlamda, çalışmada yatay kesit bağımlılığının sınanması amacıyla yatay kesit Bağımlılığı testi (CD test) sınaması kullanılmıştır.

Kullanılan panel veri setine ilişkin yatay kesit bağımlılığı (CD Test) testi sonuçları Tablo 5.7’de yer almaktadır.

Tablo 5.7. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD Test)

Değişkenler	Breusch-Pagan LM (1980)	Pesaran Scaled LM (2004)	Bias-Corrected Scaled LM (2012)	Pesaran CD (2004)
<i>tb_pc</i>	1423.193***	78.04754***	77.67797***	34.09974***
<i>rgdp_pc</i>	2799.024***	161.4695***	161.1000***	52.78233***
<i>tar_all</i>	807.9078***	40.74040***	40.37083***	22.15026***
<i>emp</i>	2789.909***	160.9169***	160.5473***	52.64473***
<i>rer</i>	708.5609***	34.71660***	34.34704***	13.11069***

(*) simgesi %10, (**) simgesi %5 ve (***) simgesi %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5.6’da Breusch-Pagan LM (1980) ve Pesaran CD (2004) yatay kesit bağımlılığı testlerine göre tüm değişkenlerde boş hipotezler reddedilmiştir. Bir başka deyişle, çalışmada kullanılan panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı mevcuttur. Pesaran Scaled LM (2004) testi $T > N$ olduğu için, Bias-corrected scaled LM (2012) testi ise kullanılan panel veri setinin heterojen olması nedeni ile yatay kesit bağımlılığı sınamasında değerlendirmeye alınmamıştır.

Çalışmanın izleyen kısmında, kullanılan birim kök ve panel eş bütünleşme sınamaları, veri setinin heterojen ve yatay kesit bağımlı olduğu bulgularına uygun olarak, ikinci nesil birim kök testleri ve panel heterojenliğini dikkate alan eş bütünleşme sınamaları çerçevesinde yapılmıştır.

5.3.3 Panel Birim Kök Testleri

Kullanılan panel veri seti heterojen ve yatay kesit bağımlılığına sahip olduğundan birim kök sınaması için Bai ve NG ile Pesaran CIPS panel birim kök testleri uygulanmıştır. Söz konusu panel birim kök sınamalarına ilişkin veriler aşağıda yer alan Tablo 5.8’de sunulmuştur.

Tablo 5.8. Bai ve NG ile Pesaran CIPS Panel Birim Kök Testleri Sonuçları

Değişken	Bai ve NG		CIPS	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
<i>tb_pc</i>	-0.27928 (0.78003)	-1.49541 (0.13481)	-1.52985	-2.11489
Δtb_pc	3.70922*** (0.00021)	2.50364** (0.01229)	-3.03701***	-3.68589***
<i>rgdp_pc</i>	2.74159*** (0.00611)	-0.12989 (0.89666)	-1.15056	-1.76404
$\Delta rgdp_pc$	g/d	1.84085* (0.06564)	-2.39730**	-3.35999***
<i>tar_all</i>	-1.66945* (0.09503)	-2.58510*** (0.00974*)	-2.05442	-2.03069
Δtar_all	g/d	g/d	-3.13113***	-3.09870***
<i>emp</i>	2.67366*** (0.00750)	-1.31989 (0.18687)	-1.75967	-1.28869
Δemp	g/d	1.67470* (0.09399)	-2.42889**	-3.27740***
<i>rer</i>	-1.27408 (0.20264)	-1.27855 (0.20106)	-1.31057	-2.54172
Δrer	6.10753*** (0.00000)	5.62637*** (0.00000)	-3.39349***	-3.95198***

- Tabloda yer alan (*) simgesi %10, (**) simgesi %5 ve (***) simgesi %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Bai ve NG testi için düzeltilmiş MAIC bilgi kriterine göre maksimum 5 gecikme uzunluğu, CIPS testine göre ise düzeltilmiş MAIC bilgi kriterine göre maksimum 4 gecikme uzunluğu kullanılmıştır.
- Bai ve NG testi için parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

Yukarıda Tablo 5.8’in sol panelinde yer alan Bai ve NG (2004) panel birim kök testi sonuçlarına göre; kişi başı dış ticaret (*tb_pc*), reel efektif döviz kuru (*rer*) değişkenlerinin hem sabit hem de sabit ve trend içeren modellerinde birinci farklarında durağan [I(1)] olduğu belirlenmiştir. Kişi başı reel gayrisafi yurt içi hasıla (*rgdp_pc*)

ve istihdam (*emp*) değişkenleri, sabitli modellerde düzeyde durağan [I(0)] ancak sabit ve trend içeren modelde ise birinci farklarında durağan [I(1)] olduğu belirlenmiştir. Tarife (*tar_all*) değişkeni ise hem sabit hem de sabit ve trend içeren modellerinde düzeylerinde durağan [I(0)] olduğu belirlenmiştir.

Yukarıda Tablo 5.8'in sağ panelinde yer alan Pesaran (2007) CIPS panel birim kök testi sonuçlarına göre; tüm değişkenlerin hem sabit hem de sabit ve trend içeren modellerde birinci farklarında durağan [I(1)] hale geldiği belirlenmiştir.

Elde edilen tüm panel birim kök sına ma sonuçları değerlendirildiğinde, çalışmada kullanılan veri setinin farklı durağanlık derecelerine sahip serilerden olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan hiçbir değişkenin, ikinci farkında durağan [I(2)] olmadığı sonucuna da ulaşılmıştır.

5.3.4 Panel Eş Bütünleşme İlişkisinin Sınanması

Çalışmada değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi bulunup bulunmadığı kullanılan veri setinin heterojen ve yatay kesit bağımlığına sahip olduğu göz önünde bulundurularak Westerlund (2008) panel eş bütünleşme yöntemi ile sınanmıştır.

Westerlund (2008) panel eş bütünleşme sına ması sonucu elde edilen veriler aşığıda yer alan Tablo 5.9'da sunulmuştur.

Tablo 5.9. Westerlund (2008) Panel Eş bütünleşme Testi Sonuçları

	İstatistik	P-Olasılık
Durbin-h Grup İstatistiği	-1,54	0,062*
Durbin-h Panel İstatistiği	-0,902	0,183

(*) simgesi %10, (**) simgesi %5 ve (***) simgesi %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Yukarıda Tablo 5.9'da yer alan Westerlund (2008) panel eş bütünleşme testi verileri çerçevesinde değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin bulunmadığı ifade eden boş hipotez, veri setinin heterojen olduğu varsayılan Durbin-h grup istatistiğinin olasılık değerinin (0,06) 0,10'dan küçük olduğu göz önüne alındığında, %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Bu sonuca göre değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

5.3.5 Panel Eş Bütünleşme Parametrelerinin Tahmini

Westerlund (2008) eş bütünleşme sınaması sonuçları değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğunu ortaya koyduğundan, değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkileri gösteren katsayı tahminleri genişletilmiş ortalama grup (AMG) yöntemi kullanılarak elde edilmiştir.

Genişletilmiş ortalama grup (AMG) (2008) yöntemi ile elde veriler aşağıda yer alan Tablo 5.10’da sunulmuştur.

Tablo 5.10. Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) Tahmini Sonuç Tablosu

Bağımlı Değişken: <i>tb_pc</i>	Katsayı	Standart Hata	Z Değeri	P > Z
<i>rgdp_pc</i>	1.78176***	0,2685517	6,63	0,000
<i>tar_all</i>	-0,1623469**	0,0776479	-2,09	0,037
<i>emp</i>	-0,7077952**	0,3058437	-2,31	0,021
<i>rer</i>	-0,6669917**	3,817636	2,00	0,045

(*) simgesi %10, (**) simgesi %5 ve (***) simgesi %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Yukarıda Tablo 5.10’da Eberhardt ve Bond (2009) ile Eberhardt ve Teal (2010) tarafından üretilen genişletilmiş ortalama grup (AMG) tahmini sonuçlarına göre tabloda yer alan genel tarifeler (*tar_all*), istihdam (*emp*) ve reel efektif döviz kuru (*rer*) katsayılarının olasılık değerleri 0,05’ten küçük olduğundan %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca kişi başı reel gayrisafi yurt içi hasıla (*rgdp_pc*) katsayısının olasılık değeri 0.01’den küçük olduğundan %99 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlıdır. Yine aynı tabloya göre;

- Tarifelerin %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaret ters yönde %0,16 oranında,
- Reel efektif döviz kurunun %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaret ters yönde %0,66 oranında,
- İstihdamın %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaret ters yönde %0,70 oranında,
- Kişi başı reel gelirin %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaret aynı yönde %1,78 oranında,

değişeceği bulgularına ulaşılmıştır.

5.3.6 Panel Nedensizlik Testi

Çalışmanın önceki bölümlerinde gerçekleştirilen durağanlık sınamaları değişkenlerin farklı dereceden durağan olduğunu gösterdiğinden, değişkenler arasında nedensellik ilişkisi bulunup bulunmadığının, değişkenlerin aynı dereceden durağan olduğu varsayımına dayanan geleneksel Granger nedensizlik analizi ile sınanması mümkün değildir.

Bu nedenle, değişkenler arasındaki nedensizlik sınamaları, panel veri setleri için değişkenlerin aynı düzeylerde durağan olup olmadığından bağımsız bir şekilde ve değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmediğinde dahi kullanılabilen bir test olan Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensizlik testi ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda elde edilen veriler Tablo 5.11’de yer almaktadır.

Tablo 5.11. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Panel Nedensellik Testi Sonuçları

	Fisher	Olasılık	Karar: H_0
<i>tb_pc</i> ⇌ <i>tar_all</i>	39,553	0,236	Reddedilemez
<i>tb_pc</i> ⇌ <i>rer</i>	60,151***	0,004	Red
<i>tb_pc</i> ⇌ <i>emp</i>	79,159***	0,000	Red
<i>tb_pc</i> ⇌ <i>rgdp_pc</i>	53,739**	0,017	Red
<i>tar_all</i> ⇌ <i>tb_pc</i>	105,671***	0,000	Red
<i>tar_all</i> ⇌ <i>rer</i>	39,308	0,244	Reddedilemez
<i>tar_all</i> ⇌ <i>emp</i>	58,703***	0,005	Red
<i>tar_all</i> ⇌ <i>rgdp_pc</i>	131,855***	0,000	Red
<i>rer</i> ⇌ <i>tb_pc</i>	94,647***	0,000	Red
<i>rer</i> ⇌ <i>tar_all</i>	48,878**	0,047	Red
<i>rer</i> ⇌ <i>emp</i>	85,059***	0,000	Red
<i>rer</i> ⇌ <i>rgdp_pc</i>	177,645***	0,000	Red
<i>emp</i> ⇌ <i>tb_pc</i>	28,435	0,737	Reddedilemez
<i>emp</i> ⇌ <i>tar_all</i>	35,474	0,399	Reddedilemez
<i>emp</i> ⇌ <i>rer</i>	65,309***	0,001	Red
<i>emp</i> ⇌ <i>rgdp_pc</i>	104,993****	0,000	Red
<i>rgdp_pc</i> ⇌ <i>tb_pc</i>	60,076***	0,000	Red
<i>rgdp_pc</i> ⇌ <i>tar_all</i>	52,260**	0,023	Red
<i>rgdp_pc</i> ⇌ <i>rer</i>	48,688**	0,049	Red
<i>rgdp_pc</i> ⇌ <i>emp</i>	77,632***	0,000	Red

(*) simgesi %10, (**) simgesi %5 ve (***) simgesi %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Uygun gecikme uzunluğu AIC bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 5.11’de yer alan panel nedensizlik testine ilişkin veriler çerçevesinde kısa dönemde;

- Genel tarife ile kişi başı dış ticaret arasında genel tarifeden kişi başı dış ticarete doğru,
- Genel tarife ile reel efektif döviz kuru arasında reel efektif döviz kurundan genel tarifeye doğru,
- Genel tarife ile istihdam arasında tarifeden istihdama doğru,
- Kişi başı dış ticaret ile istihdam arasında kişi başı dış ticaretten istihdama doğru,

tek yönlü nedensellik ilişkileri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kısa dönemde;

- Kişi başı dış ticaret ile reel efektif döviz kuru arasında,
- Kişi başı dış ticaret ile kişi başı reel gelir arasında,
- Genel tarife ile kişi başı reel gelir arasında,
- Reel efektif döviz kuru ile istihdam arasında,
- Reel efektif döviz kuru ile kişi başı reel gelir arasında,
- İstihdam ile kişi başı reel gelir arasında,

karşılıklı nedensellik ilişkileri (geri besleme etkisi) olduğu belirlenmiştir.

6. SONUÇ

Merkantilist düşüncenin hâkim olduğu dönemlerde ülkeler, altın ve gümüş arzının sabit olduğunu kabul ederek, kendilerine özgü merkantilist uygulamalar geliştirmişlerdir. İthalatı karşılamayan bir ihracat olduğu durumda ülkedeki altın ve gümüş miktarının azalacağı düşüncesiyle dış ticarete genellikle gümrük tarifelerinin kullanıldığı çeşitli korumacı politikalar uygulamışlardır. Ancak, Sanayi Devrimi ile birlikte endüstriler büyümeye ve gelişmeye başlamış, yeni üretim teknolojileri sayesinde rekabetçilik ortaya çıkmış, liberalizm anlayışı gelişerek, korumacı Merkantilist politikalar yerine bireyciliğin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Merkantilizm'e yönelik, tarım sektörünü ve tarımı önemsizleştirdiği gerekçesiyle eleştiriler ortaya atılmış ve ardından Merkantilizm'e tepki olarak Fizyokratik düşünce sistemi geliştirilmiştir.

Bilinen ilk sistematik iktisadi ekol olan Fizyokrasi'den sonra, Adam Smith ile birlikte serbest ticaretin önemi konusunda pek çok teori ortaya atılmış ve klasik ekolün teşvik ettiği ticari serbestleşme ile ülkeler arasında dış ticaretin sıfır toplamlı bir oyundan ziyade pozitif toplamlı bir oyun olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple ABD, Birleşik Krallık, Fransa gibi dış ticareti gelişmiş ülkelerin 19. yüzyılın başlarından itibaren ortalama tarife oranlarına bakıldığında, dış ticarete korumacı politika uygulama eğiliminin yavaş yavaş ortadan kaybolarak, ortalama tarifelerin giderek azaldığı görülmüştür. ABD'de zaman zaman bazı başkanlar genel eğilime aykırı bir şekilde tarifeleri yükseltmiş olsalar da özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarifelerin oldukça düştüğü gözlemlenmiştir. Yine İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya mal ihracatının, dünya gayrisafi hasılasına oranının oldukça yükseldiği ve bunun en büyük sebeplerinden birisinin Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) olduğu anlaşılmıştır.

Korumacılığın ve serbest ticaretin tarihsel bir perspektiften küresel olarak yol açtığı sonuçlar açık biçimde ortada bulunmasına karşın, günümüzde halen ticari serbestleşme ve korumacılığın ülke bazındaki etkileri konusundaki tartışmalar devam etmektedir. Bu çalışma, var olan tartışmalara özellikle ele aldığı değişkenler, inceleme konusu yapılan ülkeler ve izlenen ekonometrik yöntem bağlamında bir katkı niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, çalışmada, kişi başı dış ticaret, genel tarife, kişi başı reel gelir, istihdam ve reel efektif döviz kuru değişkenleri arasındaki olası dinamik ilişkiler, 1996-2019 dönemi için yıllık veriler kullanılarak, gelişmekte olan 17 ülke örneği için

genişletilmiş ortalama grup (AMG) ve Emirmahmutoğlu ile Köse (2011) panel nedensizlik yaklaşımı ile incelenmiştir.

Genişletilmiş ortalama grup (AMG) yöntemi çerçevesinde ulaşılan bulgular, tarifelerin %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaretin ters yönde %0,16 oranında, reel efektif döviz kurunun %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaretin ters yönde %0,66 oranında; istihdamın %1 değişmesi durumunda kişi başı dış ticaretin ters yönde %0,70 oranında ve kişi başı reel gelirin %1 değişmesi durumunda ise kişi başı dış ticaretin aynı yönde %1,78 oranında değişeceği yönündedir. Burada, özellikle tarifelerin dış ticaret ile negatif bir ilişki içerisinde olması, dış ticarete serbestleşmeyi savunan ilgili dış ticaret yazınına destekleyici niteliktedir

Kişi başı dış ticaret, genel tarife, kişi başı reel gelir, istihdam ve reel efektif döviz kuru değişkenleri arasında nedensellik ilişkisi bulunup bulunmadığına ilişkin olarak uygulanan Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensizlik testi yaklaşımı çerçevesinde elde edilen bulgular, genel tarife ile kişi başı dış ticaret arasında genel tarifeden kişi başı dış ticarete doğru, genel tarife ile reel efektif döviz kuru arasında reel efektif döviz kurundan genel tarifeye doğru, genel tarife ile istihdam arasında tarifeden istihdama doğru, kişi başı dış ticaret ile istihdam arasında kişi başı dış ticaretten istihdama doğru kısa dönemli tek yönlü nedensellik ilişkileri olduğu yönündedir. Ayrıca kısa dönemde, kişi başı dış ticaret ile reel efektif döviz kuru arasında, kişi başı dış ticaret ile kişi başı reel gelir arasında, genel tarife ile kişi başı reel gelir arasında, reel efektif döviz kuru ile istihdam arasında, reel efektif döviz kuru ile kişi başı reel gelir arasında ve istihdam ile kişi başı reel gelir arasında karşılıklı nedensellik ilişkileri (geri besleme etkisi) olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulardan yola çıkarak, dış ticaret politika yapıcı ve uygulayıcılarının, dış ticaret politikaları geliştirirken tarife, ekonomik büyüme, reel efektif döviz kuru ve istihdam olgularını bir bütün olarak değerlendirip karar vermeleri gerektiği ortaya çıkmıştır.

Tüm değişkenler göz önünde bulundurulduğunda sadece tarife değişkeni doğrudan politika yapıcılar tarafından belirlenmektedir. Bu sebeple dış ticaretin yönünü etkilemede tarifelerin doğru bir biçimde belirlenmesi oldukça önemli olmaktadır. Aksi durumda uygulanacak bir tarife politikası, kısa dönemde dış ticarete

refah artışına sebep olsa da uzun dönemde misilleme etkisi nedeniyle refah azalışına neden olabilecektir.

Sadece gelişmekte olan 17 ülkenin analiz edilmesi, tek çeşit tarife verisi kullanılması ve geçmiş dönemlere ait tarife verileri elde etmekteki güçlük gibi durumlar, bu çalışmanın eksik yönlerini oluşturmaktadır. Konuya ilişkin bundan sonraki çalışmalarda söz konusu eksikliklerin giderilmesi halinde daha kapsamlı sonuçlara ulaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Amiti, M., Redding, S., ve Weinstein, D. (2019). *The Impact of the 2018 Trade War on U.S. Prices and Welfare*. Erişim Adresi <http://dx.doi.org/10.3386/W25672>
- Appleyard, D. R., ve Field, A. J. (2014). *International Economics*
- Awad, A. (2019). Economic Globalisation and Youth Unemployment – Evidence from African countries. *International Economic Journal*, 33(2), 252-269. doi:10.1080/10168737.2019.1604787
- Backhaus, J., ve Wagner, R. E. (1987). The cameralists: A public choice perspective. *Public Choice*, 53(1), 3-20. doi:10.1007/BF00115651
- Bai, J., ve Ng, S. (2004). A PANIC attack on unit roots and cointegration. *Econometrica*, 72(4), 1127-1177.
- Baltagi, B. H., Feng, Q., ve Kao, C. (2012). A Lagrange Multiplier test for cross-sectional dependence in a fixed effects panel data model. *Journal of Econometrics*, 170(1), 164-177.
- Bastiat, F. (2020). *Ekonomi Görülen ve Görülmeyen* (A. Altundal, Trans.). İstanbul: Liberus Kitap.
- Bekkers, E., ve Teh, R. (2019). Trade tensions and trade wars. Gauging the economic effects of actual trade tensions and a potential trade war.
- Borkakoti, J. (1998). *International trade: causes and consequences ; an empirical and theoretical text*. Basingstoke, Hampshire: Macmillan.
- Breusch, T. S., ve Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The review of economic studies*, 47(1), 239-253.
- Caliendo, L., Feenstra, R. C., Romalis, J., ve Taylor, A. M. (2016). *Tariff reductions, entry, and welfare: Theory and evidence for the last two decades*. Erişim Adresi
- Carbaugh, R. J. (2019). *International Economics, 17th Edition* (17th ed.): Cengage Learning.
- Carrere, C., Grujovic, A., ve Robert-Nicoud, F. (2020). Trade and Frictional Unemployment in the Global Economy. *Journal of the European Economic Association*. doi:10.1093/jeea/jvz074
- Cranor, L. (2020). *The Republican Party: A Narrative of Good and Evil*. Arkansas Tech University, Erişim Adresi https://orc.library.atu.edu/etds_2020/11
- Cross, C. F. (1999). *Justin Smith Morrill: Father of the Land-Grant Colleges*: Michigan State University Press.
- Çakmak, H. K. (2004). Stratejik Dış Ticaret Politikaları. *Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(7), 48-66.
- Darvas, Z. (2012a). *Compositional effects on productivity, labour cost and export adjustments*. Erişim Adresi
- Darvas, Z. (2012b). Real effective exchange rates for 178 countries: a new database.
- Dilorenzo, T., ve Çetin, Ü. (2015). Frédéric Bastiat: Fransız Devrimi ve Marjinalist Devrim Arasında. *Liberal Düşünce Dergisi*(78), 145-154.
- Eatwell, J., Milgate, M., ve Newman, P. (1990). *Problems of the planned economy*: Springer.
- Eberhardt, M., ve Bond, S. (2009). Cross-section dependence in nonstationary panel models: a novel estimator.
- Eberhardt, M., ve Teal, F. (2010). Productivity Analysis in Global Manufacturing Production.

- Emirmahmutoglu, F., ve Kose, N. (2011). Testing for Granger causality in heterogeneous mixed panels. *Economic Modelling*, 28(3), 870-876.
- Fajgelbaum, P. D., Goldberg, P. K., Kennedy, P. J., ve Khandelwal, A. K. (2019). The Return to Protectionism*. *The Quarterly Journal of Economics*, 135(1), 1-55. doi:10.1093/qje/qjz036
- Falvey, R., Foster-McGregor, N., ve Khalid, A. (2013). Trade liberalisation and growth: a threshold exploration. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 18(2), 230-252. doi:10.1080/13547860.2013.778157
- Flaen, A., ve Pierce, J. (2019). Disentangling the Effects of the 2018-2019 Tariffs on a Globally Connected U.S. Manufacturing Sector. *Finance and Economics Discussion Series*, 2019(086). doi:10.17016/feds.2019.086
- Fouquin, M., ve Hugot, J. (2016). *Two centuries of bilateral trade and gravity data: 1827-2014*. Erişim Adresi
- Furceri, D., Hannan, S. A., Ostry, J. D., ve Rose, A. K. (2018). *Macroeconomic consequences of tariffs*. Erişim Adresi
- Furceri, D., Hannan, S. A., Ostry, J. D., ve Rose, A. K. (2020). Are tariffs bad for growth? Yes, say five decades of data from 150 countries. *Journal of Policy Modeling*, 42(4), 850-859. doi:10.1016/j.jpolmod.2020.03.009
- Giovanetti, G., Marvasi, E., ve Vivoli, A. (2021). The asymmetric effects of 20 years of tariff reforms on Egyptian workers. *Economia politica*, 38(1), 89-130.
- Gnangnon, S., ve Brun, J.-F. (2018). Impact of Multilateral Trade Liberalization on Resource Revenue. *Economies*, 6(4), 60. doi:10.3390/economies6040060
- Gomes, L. (1987). *Foreign trade and the national economy: mercantilist and classical perspectives*: Springer.
- Gozgor, G. (2014). The impact of trade openness on the unemployment rate in G7 countries. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 23(7), 1018-1037. doi:10.1080/09638199.2013.827233
- Grossman, G. (2016). *The Purpose of Trade Agreements* (w22070). Erişim Adresi Cambridge, MA: <http://www.nber.org/papers/w22070.pdf>
- Heckscher, E. F. (1919). *The effect of foreign trade on the distribution of income*.
- Hirsch, S. (1967). *Location of Industry and International Competitiveness*: Clarendon Press.
- Hsiao, C. (1986). *Analysis of panel data*. Cambridge, n.y.
- Imlah, A. H. (1958). *Economic Elements in the <i>Pax Britannica</i>: Studies in British Foreign Trade in the Nineteenth Century*: Harvard University Press.
- International Monetary, F., ve Research, D. (2018). World Economic Outlook, October 2018 : Challenges to Steady Growth. Erişim Adresi [https://elibrary.imf.org/view/IMF081/25350-9781484376799/25350-9781484376799.xml](https://elibrary.imf.org/view/IMF081/25350-9781484376799/25350-9781484376799/25350-9781484376799.xml)
- Irwin, D. (2008). Antebellum Tariff Politics: Regional Coalitions and Shifting Economic Interests. *The Journal of Law & Economics*, 51(4), 715-741. doi:10.1086/590131
- Irwin, D. A. (1988). Welfare Effects of British Free Trade: Debate and Evidence from the 1840s. *Journal of Political Economy*, 96(6), 1142-1164. Erişim Adresi <http://www.jstor.org/stable/1831945>
- Irwin, D. A. (2017). *Clashing over commerce: A history of US trade policy*: University of Chicago Press.

- Jalil, A., ve Rauf, A. (2021). Revisiting the link between trade openness and economic growth using panel methods. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 1-20. doi:10.1080/09638199.2021.1938638
- Kaplan, E. (2008). The Fordney-McCumber Tariff of 1922. Retrieved from <https://eh.net/encyclopedia/the-fordney-mccumber-tariff-of-1922/>
- Keesing, D. B. (1966). Labor Skills and Comparative Advantage. *The American Economic Review*, 56(1/2), 249-258. Erişim Adresi <http://www.jstor.org/stable/1821287>
- Kenen, P. B. (1965). Nature, Capital, and Trade. *Journal of Political Economy*, 73(5), 437-460. Erişim Adresi <http://www.jstor.org/stable/1829133>
- Krasner, S. D. (1976). State Power and the Structure of International Trade. *World Politics*, 28(3), 317-347. doi:10.2307/2009974
- Leontief, W. (1953). Domestic production and foreign trade; the American capital position re-examined. *Proceedings of the American philosophical Society*, 97(4), 332-349.
- Lévy-Leboyer, M., ve Bourguignon, F. o. (2008). *The French Economy in the Nineteenth Century: An Essay in Econometric Analysis*.
- Li, C., ve Whalley, J. (2021). Trade protectionism and US manufacturing employment. *Economic Modelling*, 96, 353-361. doi:<https://doi.org/10.1016/j.econmod.2020.03.017>
- Linder, S. (1961). *Essay on trade and Transformation* John Wiley & Sons. *New York*.
- Magnusson, L. (1994). *Mercantilism: the shaping of an economic language*: Routledge.
- Magnusson, L. (2015). *The political economy of mercantilism*: Routledge.
- Metzler, L. A. (1949). Tariffs, the terms of trade, and the distribution of national income. *Journal of Political Economy*, 57(1), 1-29.
- Mutti, J. H., ve Dunn, R. M. (2004). *International Economics Sixth Edition*: Taylor & Francis.
- Negishi, T. (2001). In *Developments of International Trade Theory*. Boston, MA: Springer US.
- Nicita, A., ve Rollo, V. (2013). *Tariff Preferences As A Determinant For Exports From Sub-Saharan Africa*. Erişim Adresi <https://ideas.repec.org/p/unc/blupap/60.html>
- Noland, M., Hufbauer, G. C., Moran, T., ve Robinson, S. (2016). *Assessing trade agendas in the US presidential campaign*: Peterson Institute for International Economics.
- Ohlin, B. (1935). *Interregional and international trade*: Harvard University Press, Cambridge.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *University of Cambridge, Faculty of Economics, Cambridge WP 0435 in Economics*.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of applied econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H., Ullah, A., ve Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
- Posner, M. V. (1961). INTERNATIONAL TRADE AND TECHNICAL CHANGE. *Oxford Economic Papers*, 13(3), 323-341.
- Ricardo, D. (1891). *Principles of political economy and taxation*: G. Bell and sons.
- Rima, I. H. (2008). *Development of Economic Analysis 7th Edition*: Taylor & Francis.
- Ritzel, C., ve Kohler, A. (2017). Protectionism, how stupid is this? The causal effect of free trade for the world s poorest countries: Evidence from a quasi-experiment in Switzerland. *Journal of Policy Modeling*, 39, 1007-1018.

- Rojas-Vallejos, J., ve Turnovsky, S. J. (2020). Differential Tariffs and Income Inequality in the United States: Some Evidence from the States. *Open Economies Review*, 32(1), 1-35. doi:10.1007/s11079-020-09592-5
- Rothbard, M. N. (1995). *An Austrian perspective on the history of economic thought* (Vol. 1): Ludwig von Mises Institute.
- Rubin, I. I. i., ve Colliot-Thélène, C. (1979). *A history of economic thought*: Ink links London.
- Rybczynski, T. M. (1955). Factor endowment and relative commodity prices. *Economica*, 22(88), 336-341.
- Salvatore, D. (2012). *International Economics, 11th Edition*: John Wiley & Sons.
- Samuelson, P. A. (1948). International trade and the equalisation of factor prices. *The Economic Journal*, 58(230), 163-184.
- Savaş, V. (2000). İktisat Tarihi. *Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara*.
- Sawyer, W. C., ve Sprinkle, R. L. (2020). *Applied International Economics (5th ed.)*: Routledge.
- Schachter, G. (1991). Francois Quesnay: Interpreters and Critics Revisited. *The American Journal of Economics and Sociology*, 50(3), 313-322. Erişim Adresi <http://www.jstor.org/stable/3487273>
- Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama. *Güzem Can Yayınları, İstanbul*.
- Smith, A. (1937). *The wealth of nations [1776]* (Vol. 11937): na.
- Södersten, B., ve Reed, G. (1999). *International Economics*: Macmillan.
- Spall, R. F. (1987). Landlordism and Liberty: Aristocratic Misrule and the Anti-Corn-Law League. *The Journal of Libertarian Studies*, 8(2), 213-236.
- Spann, O. (2011). *Types of Economic Theory*: Routledge.
- Spiegel, H. W. (1971). *The Growth of Economic Thought* (3 ed.).
- Stolper, W. F., ve Samuelson, P. A. (1941). Protection and real wages. *The review of economic studies*, 9(1), 58-73.
- Torrens, R. (1829). *An Essay on the External Corn Trade: With an Appendix on the Means of Improving the Condition of the Labouring Classes*: Longman, Rees, Orme, Brown, Green.
- Tsoufidis, L. (2010). *Competing Schools of Economic Thought*: Springer Berlin Heidelberg.
- U.S. Office of Management and Budget. (2021). Historical Tables. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/omb/historical-tables/>
- U.S. Census Bureau. (1975). *Historical Statistics of the United States : Colonial Times to 1970*. Washington D.C.: U.S. Bureau of the Census.
- U.S. International Trade Commission. (2020). *U.S. Imports for Consumption, Duties Collected and Ratio of Duties to Value, 1891-2016 (Table 1) - U.S. Imports for Consumption Under Tariff Preference Programs, 1976-2016 (Tables 2A and 2B)*, (USITC Ed.): Washington D.C. .
- Ünsal, E. M. (2005). *Uluslararası İktisat, İmaj Yayınevi, Ankara*.
- Vaggi, G. (1987). Physiocrats. *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, 3, 869-876.
- Vaggi, G., ve Groenewegen, P. (2016). *A concise history of economic thought: From mercantilism to monetarism*: Springer.

- Vandenbussche, H., Connell Garcia, W., Simons, W., ve Zaurino, E. (2017). 'America First!'What are the Job Losses for Belgium and Europe?
- Veld, J. (2019). The economic benefits of the EU Single Market in goods and services. *Journal of Policy Modeling*, 41(5), 803-818. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2019.06.004>
- Vernon, R. (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle. *The Quarterly Journal of Economics*, 80(2), 190-207. doi:10.2307/1880689
- Ward, T. (2004). The Corn Laws and English wheat prices, 1815–1846. *Atlantic Economic Journal*, 32(3), 245-255. doi:10.1007/BF02299442
- Waugh, M. (2019). *The Consumption Response to Trade Shocks: Evidence from the US-China Trade War*. Erişim Adresi <http://dx.doi.org/10.3386/W26353>
- Westerlund, J. (2008). Panel cointegration tests of the Fisher effect. *Journal of applied econometrics*, 23(2), 193-233.
- Woodward, E. L. (1962). *The age of reform : 1815-1870*. Oxford: Clarendon Press.
- Yakovlev, P. (2018). Protectionism Will Not Improve National Security. In: National Taxpayers Union Foundation.